

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Jag har ju hela tiden ett ansvar, för barn är ju barn.”

En kvalitativ studie av familjerättssekreterares syn på barns bästa och barns delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge.

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education
credits
Kandidatnivå

Termin: HT 2019

Författare: Amelia Åhgren & Linnea Granbacke

Handledare: Rakel Berman

Sammanfattning

Syftet med studien var att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barnets delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge. Denna kvalitativa intervjustudie utgjordes av intervjuer med sex familjerättssekreterare som arbetat inom området mellan 3-31 år. En kvalitativ innehållsanalys har gjorts i syfte att analysera empirin. Analysen byggde även på en teoretisk ram av barndomssociologiska och socialkonstruktivistiska begrepp så som *aktörs- och skyddsperspektivet* samt *ålder och mognad*. Resultatet har också analyserats med utgångspunkt i Harts delaktighetsstege. Av analysen framgår att familjerättssekreterarnas syn på barnets bästa går i linje med lagstiftning och riktlinjer. Dock framgår att barnets bästa i praktiken är en mer komplex fråga. Delaktighet lyfts som en särskilt viktig del av att beakta barnets bästa. Barnets delaktighet regleras exempelvis av ålder och mognad. Barns bästa och barns delaktighet tycks i många avseenden vara rotat i att vuxna tar ansvar och skyddar dem. Vi konstaterade att det dels beror på att barnet konstrueras som i behov av skydd vilket bidrar till att barns delaktighet skiftar beroende på sammanhang. I vissa fall beskrivs det som olämpligt att barnets röst ges tyngd i utredningen då det av familjerättssekreterarna inte anses vara till barnets bästa.

Nyckelord: familjerättssekreterare, barn, barnets bästa, delaktighet, tvistemål

Förkortningar och begreppsförklaringar

Barnperspektiv - Används för att beskriva det perspektiv en vuxen intar för att försöka förstå ett barns perspektiv.

Barnets perspektiv - Används för att beskriva barnets egna perspektiv på hur barnet upplever något.

FB - Föräldrabalken

Prop. - Proposition

SoL - Socialtjänstlagen

Tvistemål - Används för mål om vårdnad, boende och umgänge.

Vårdnadskonflikt - Används för att beskriva den tvist som finns mellan föräldrar om vårdnad, boende eller umgänge.

Utredning - Syftar till att beskriva samtliga utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	3
1.2 Problemformulering	5
1.3 Syfte och frågeställning	6
1.4 Relevans för socialt arbete.....	6
1.5 Avgränsningar	7
1.6 Arbetsfördelning.....	7
2. Tidigare forskning	9
2.1 Informationssökning.....	9
2.2 Barns delaktighet.....	10
2.3 Barnets bästa	12
2.4 Sammanfattning av tidigare forskning	12
3. Teoretiska utgångspunkter	14
3.1 Barndomssociologin.....	14
3.2 Aktörs- och skyddsperspektivet	14
3.3 Harts delaktighetsstege.....	16
3.4 Ålder och mognad.....	18
4. Metod	20
4.1 Metodval	20
4.2 Urval	21
4.3 Genomförande av intervjuer	22
4.4 Bearbetning av intervjuer	24
4.5 Analysmetod	24
4.6 Förförståelse	25
4.7 Studiens tillförlitlighet	26
4.8 Etiska överväganden.....	28
5. Resultat och analys	31
5.1 Att avgöra barnets bästa	31
5.2 Faktorer som påverkar barns delaktighet	33
5.3 Att inneha ansvaret för barns delaktighet	36
5.4 Vuxenperspektivets dominans.....	41
6. Slutsats	43
6.1 Avslutande diskussion	45
6.2 Nya forskningsområden	47

***Referenslista*..... 49**
Bilaga 1 53
Bilaga 2 55
Bilaga 3 56

1. Inledning

Varje år är cirka 50 000 barn i Sverige med om att föräldrar går skilda vägar och ansöker om skilsmässa (Barnombudsmannen 2019). När föräldrar separerar måste de hitta lösningar för hur och var barnen skall bo. För många av dessa föräldrar kan processen vara svår och konfliktfylld. För föräldrar som inte kommer överens om vem som ska ha vårdnaden om barnet, hur barnet ska bo eller hur umgänget ska se ut kan talan väckas i domstol. Det innebär att föräldrar kan ansöka om stämning mot den andra föräldern, vilket framgår av 6 kap. 5 § föräldrabalken (FB). Enligt 6 kap. 19 § FB ska rätten se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir utförligt utredda av socialnämnden (Socialstyrelsen 2012). Enligt Rejmer (2014) ska tvisten och således utredningen handläggas utifrån barnets perspektiv. Det innebär att handläggningen ska utgå från barnets synpunkter, samt vedertagen erfarenhet och kunskap. Den senaste statistiska undersökningen visade att drygt 6 000 barn i åldern 0–17 år var aktuella för utredning gällande vårdnad, boende eller umgänge år 2016, vilket alltså innebär att föräldrarna tvistar om barnen (Socialstyrelsen 2019). Samtidigt visar forskningen att djupa och långvariga vårdnadskonflikter har en negativ inverkan på barn, på såväl kort som lång sikt (Rejmer 2014).

Det finns en övergripande bestämmelse om att *barnets bästa* ska vara avgörande i alla beslut gällande vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 2 a § 1st. FB). Varje enskilt barn ska sättas i fokus för att barnets bästa ska tas tillvara. Sålunda ska barnets bästa gå före alla andra intressen i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge (Socialstyrelsen 2012). Vad barnets bästa innebär kommer att redogöras för senare men enkelt uttryckt innebär det att alla aspekter av barnets situation ska beaktas, och den bästa möjliga lösningen för barnet ska därefter eftersträvas i varje enskilt fall (Röbäck 2012). I och med 2006 års vårdnadsreform samt inkorporeringen av barnkonventionen år 2020, som båda kommer att diskuteras vidare i texten, har lagstiftningen utvecklats till att omfatta ett stärkt barnrättsperspektiv där barns intressen och rättigheter ska tas i särskilt beaktande (UNICEF 2018). Kort sagt gjordes år 2006 en lagändring i föräldrabalken gällande frågor om vårdnad, boende och umgänge som innebar att barnets bästa

ska vara det avgörande i varje enskilt beslut i dessa frågor i enlighet med 6 kap 2 a § FB.

Enligt Röbbäck (2012) är inte barnets bästa något som anges specifikt i lagen, eftersom det för varje enskilt barn är olika. Det tycks dock finnas trender som väger tyngre än andra i olika tidsperioder. Vad som anses var barnets bästa förändras alltså över tid. Vid bedömningen av vad som är barnets bästa låg exempelvis tonvikten åren innan reformen 2006 på umgänge och barnets kontakt med båda föräldrarna. Socialnämnden ska numera fästa särskilt stor vikt vid risken att barnet får illa. Alltså får barnets kontakt med båda föräldrarna inte tillämpas på bekostnad av barnets skydd (Röbbäck 2012). Under våren 2019 fick familjerättssekreterare ett nytt riskbedömningsverktyg att arbeta utifrån, eftersom att barnets bästa inte tillämpats i förhållande till en tydlig riskbedömning tidigare. Med hjälp av riskbedömningsverktyget ska de familjerättsliga utredningarna innehålla en bedömning där risk- och skyddsfaktorer lyfts fram för att påvisa om och hur barnet får illa (MFOF 2018). Detta bör framåt leda till en förändring i arbetet för familjerättssekreterare. Att barnkonventionen ska bli lag kommer säkerligen också innebära förändring då det exempelvis kommer stärka barnens rätt att komma till tals och få bli lyssnad till (UNICEF 2018). Att arbeta utifrån barnets bästa tycks vara något som ständigt behöver utvecklas i det familjerättsliga arbetet. Vi ser därför att det är intressant att diskutera med familjerättssekreterare hur de ser på begreppet barnets bästa; finns det vissa omständigheter som väger tyngre än andra? Och *hur* arbetar de för att beakta barnets bästa i sitt arbete?

Vi blev intresserade av detta ämne då vi båda läste en valbar kurs under socionomprogrammet som berörde föräldraskap på olika vis. Det var även en av oss som praktiserade på familjerätten under VFU-terminen. Vi har fått uppfattningen att barnets bästa är ett begrepp som är mångtydigt och därmed inte helt enkelt att förstå. Barnets bästa tycks även komma att användas som antaganden om vad som är barnets bästa och kanske inte alltid utifrån barnet som en individ med olika faktorer som påverkar dess egna unika situation. Ibland tycks barnperspektivet komma i andra hand då föräldraperspektivet i praktiken blir det centrala i en vårdnadskonflikt. Kanske eftersom det föreligger en tvist mellan

föräldrarna där syftet blir att försöka lösa konflikten mellan dem, för barnets bästa.

1.1 Bakgrund

Utredningsprocess

För att domstolen ska kunna avgöra frågan om vårdnad, boende eller umgänge görs en vårdnadsutredning av socialnämnden (6 kap. 19 § 3 st. FB). En vårdnadsutredning ska mynna ut i att socialnämnden lämnar förslag på beslut till domstolen (6 kap. 19 § 4 st. FB). En sådan vårdnadsutredning tar ungefär fyra månader att genomföra och den utgår från föräldrarnas och barnets yttranden samt det som kallas objektiva referenter, så som exempelvis skolpersonal. Utöver detta görs hembesök hos vardera förälder. Familjerättens utredning som utmynnar i ett förslag på beslut, ska vara väl underbyggt och motiverat. Den ska exempelvis innehålla en konsekvensbeskrivning som redogör för de olika alternativen för barnet på lång och kort sikt. En annan viktig del är även att redovisa en riskbedömning till rätten. Riskbedömningen grundar sig i vad som anses vara barnets bästa. Den bygger på en avvägning mellan barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet samt risken för att barnet far illa. I utredningen ligger fokus på att utreda barnets situation och klargöra dennes inställning i frågan. Innan vårdnadsutredning redovisas till domstolen ges föräldrarna möjlighet att yttra sig om innehållet och slutsatserna. Slutligen är det domstolen som avgör vad som är det bästa för det enskilda barnet, oavsett vad som framkommer i vårdnadsutredningen. Dock visar forskning att domstolen följer rekommendationen från familjerätten i de flesta fall (Sjösten 2014).

Barnets bästa

Fokus för domstolen och socialtjänstens vårdnadsutredning är barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar och risken för att barnet far illa samt barnets egen vilja i takt med *ålder* och *mognad*. I enlighet med de grundläggande rättigheterna som framgår av 6 kap. 1 § FB har barn även rätt till omsorg, trygghet och god fostran. Av förarbetena framgår att dessa grundläggande rättigheter kan

användas som stöd när myndigheterna gör barnets bästa-bedömningar (Prop. 2005/06:99).

I barnkonventionen kommer principen om att barns bästa alltid ska sättas i främsta rummet till uttryck i artikel 3, vilket är en av konventionens fyra grundläggande principer. Det betonas att barnets situation, behov och intressen alltid ska övervägas i beslutsfattandet gällande barns bästa. Barnkonventionen kräver att beslutsmyndigheter redovisar att barnets bästa beaktats i beslutsprocessen. Man brukar tala om två olika perspektiv för att avgöra vad som är barnets bästa. Dels genom vad som kallas ett objektivt perspektiv, som innebär att en myndighetsperson gör bedömningar av vad som grundas på forskning och beprövad erfarenhet. Dels genom ett subjektivt perspektiv som innebär att det berörda barnet får ge uttryck för vad som är hans eller hennes bästa (Socialstyrelsen 2012).

I barnkonventionens tolfte artikel står det om barns rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem. Rätten till deltagande i frågor som är av personlig relevans är en beståndsdel av principen barnets bästa. För att anta ett barnperspektiv vid tvistemål krävs det således att barnet själv får uttrycka sin egen uppfattning och det fordras att det finns en förståelse för barnets personliga upplevelser (UNICEF 2019).

Vårdnad, boende och umgänge

Familjerättsliga utredningar syftar till att utreda vårdnad, boende och/eller umgägesfrågor. I vårdnadsutredningar lämnas ett förslag till beslut till tingsrätten gällande om föräldrarna ska ha ensam eller gemensam vårdnad om barnet. En vårdnadshavare är den som har rätt och skyldighet att bestämma om barnets personliga förhållanden och som ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda (6 kap. 2 § 2 st. FB).

Vårdnadshavaren har alltså det rättsliga ansvaret för barnet samt ansvar för att barnet får sina grundläggande behov tillgodosedda (Socialstyrelsen 2012). Med begreppet boende avses barnets faktiska bosättning, det vill säga där barnet normalt bor. Om föräldrarna har gemensam vårdnad kan de själva komma överens om hur barnet ska bo. Om föräldrarna däremot inte kan enas blandas socialnämnd

och domstol in för att besluta i frågan under förutsättning att föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet (6 kap. 14 a § 1 st. FB). När den ena föräldern döms till ensam vårdnad döms ofta den andre istället till umgänge där det regleras hur och när föräldern ska träffa barnet. En förälder kan dock aldrig tvingas till umgänge med sitt barn mot sin egen vilja (Bris 201). Om ett barn endast bor hos den ena föräldern efter en separation, har barnet rätt till umgänge med den förälder det inte stadigvarande bor med. Det beslutade umgänget kan se olika ut, det kan exempelvis innebära att barnet bor hos den andre föräldern varannan helg. Det föreligger ingen fullkomlig rättighet för en förälder till umgänge med sitt barn. Begreppet *umgänge* syftar istället på *barnets rätt* till umgänge med föräldern som det inte bor med. Att ha umgänge med en förälder är ingen förpliktelse för barnet men det brukar anses ligga till barnets fördel att träffa och ha kontakt med båda föräldrar (ibid).

1.2 Problemformulering

Genom åren har flertalet granskningar och studier av det familjerättsliga arbetet gjorts, med fokus på om barnets bästa verkligen beaktas. I och med granskningar som pekat på brister har åtgärder utvecklats, så som 2006 års vårdnadsreform. Vårdnadsreformen genomfördes med syfte att stärka barnperspektivet på så vis att barnets bästa ska vara avgörande i alla beslut gällande vårdnad, boende och umgänge. Risken för att barnet far illa skulle även framhållas och tillmätas större betydelse än det tidigare gjorts i vårdnads- och umgänkeskonflikter. I reformen betonas att barnets vilja är en särskilt betydelsefull omständighet. Det betonas även att barn alltid ska få möjlighet att komma till tals, oberoende av ålder. Dock med en bedömning av mognad och förutsättningar (Prop. 2005/06:99). Trots reformen har Sverige fått kritik för hur man handskas med barns rättigheter och barnets bästa i olika beslut- och rättsprocesser. I en granskning av FN:s barnrättskommitté år 2015 riktade kommittén kritik mot Sverige med anledning av att barn inte deltar och/eller kommer till tals i tillräckligt hög utsträckning i olika besluts- och rättsprocesser där barnet berörs. Barns möjligheter att komma till tals i vårdnadstvister var just en sådan rättsprocess som medförde kritik och visade på stora brister. Kommittén menade att rättigheten att komma till tals inte tillgodoses på det sätt den ska (UNICEF 2015). Den 1 januari 2020 kommer

barnkonventionen bli svensk lag med syfte att stärka barns rättigheter i samhället. Inkorporeringen av barnkonventionen innebär att tjänstemän och beslutsfattare måste beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn (UNICEF 2018). Sålunda betonas återigen att barnets bästa ska vara det avgörande i alla beslut gällande vårdnad, boende och umgänge och barnets bästa är synnerligen något familjerättssekreterare arbetar och kommer fortsätta arbeta utifrån. Eftersom rätten till deltagande i frågor som rör barnet själv är en beståndsdel av principen barnets bästa har vi valt att lägga stort fokus på barnets delaktighet i familjerättsliga utredningar. I och med att barnets bästa betonats i lagstiftning och riktlinjer flertalet gånger, i syfte att vara det som främst beaktas i utredningar, är vi intresserade av att undersöka hur familjerättssekreterare ser på barnets bästa och barnets delaktighet i utredningsprocessen.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barnets delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge.

Frågeställningarna vi valt för att besvara vårt syfte är som följer:

- Hur tolkar familjerättssekreterare på barnets bästa och barns delaktighet i vårdnad-, boende- och umgängesutredningar?
- Hur kan detta förstås i förhållande till aktörskap och skydd?

1.4 Relevans för socialt arbete

Då barnets bästa och huruvida barnet får vara delaktigt i vårdnads-, boende och umgängeskonflikter, länge varit ett uppmärksammat ämne, anser vi att det är relevant att återigen lyfta det. Vår mening är att ämnet inte vore lika omtalat om förhållningssättet till barnets bästa varit tydligt och enkelt. Därför ser vi en relevans för socialt arbete med att öppna upp för diskussion kring ämnet och lyfta familjerättssekreterares personliga tolkningar och upplevelser. Ämnets relevans och aktualitet ligger också i barnkonventionens kommande inkorporering i svensk lagtext. Betydelsen av barnets bästa kommer med inkorporeringen av

barnkonventionen att förändras och förstärkas (UNICEF 2018). Vi anser därför att vad som anses vara barnets bästa och hur detta anammats i yrken som ska arbeta för just detta, aldrig varit mer relevant.

1.5 Avgränsningar

Vår studie behandlar hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa i vårdnads- och umgängeskonflikter. Vi har valt att avgränsa oss till just utredningsprocessen gällande vårdnad, boende och umgänge och berör alltså inte familjerättssekreterarens andra arbetsområden såsom exempelvis samarbetsamtal¹ eller upplysningar². Diskussionen kring införandet av barnombud vid tvistemål kommer inte beröras, då vi inte fokuserar på den rättsliga aspekten av vårdnads- och umgängeskonflikter. Vi har valt att studera hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barnets delaktighet. Vi fokuserar därför på familjerättssekreterarnas tolkningar och upplevelser vad gäller barnets bästa och tillämpningen av detta vid utredningsarbetet. Således ligger inte vårt fokus på att studera riktlinjer, lagar och regler över tillämpningen av barnets bästa vid vårdnads- och umgängeskonflikter. Vi är medvetna om att tvistemål är långdragna processer, som vi enbart studerar en del av. Vi kommer sålunda inte finna svar på hur barns bästa och barns delaktighet ser ut genom hela processen.

1.6 Arbetsfördelning

Vi är två studenter som utfört denna studie tillsammans. Eftersom vi känner varandra sedan tidigare och bor nära varandra har det inte varit några problem med samarbetet eller att samordna arbetet mellan oss. Under arbetet med uppsatsen har vi strävat efter en jämn arbetsfördelning. Mestadels har vi arbetat i ett gemensamt dokument men vi har också delat upp avsnitt oss emellan för att effektivisera arbetet. I de fall vi delat upp arbetet har vi läst varandras delar och diskuterat samt kommit med synpunkter för att sedan skriva ihop delarna till en

---

¹ Samtal för separerade föräldrar för att komma överens gällande vårdnad, boende och umgänge (MFOF, 2014).

² Enligt 6 kap. 20 § 2 st. FB, kan rätten inför ett interimistiskt beslut om vårdnad, boende eller umgänge hämta in upplysningar från socialnämnden.

gemensam slutprodukt. Detta eftersom vi vill kunna stå enade bakom hela studien och ha ett gemensamt huvudansvar samt delad förståelse för allt arbete som utförts. Med ordet ”vi” som används genomgående i vår studie, vill vi understryka att studien är skriven utifrån våra gemensamma tankar och funderingar. Genom detta arbetssätt upplever vi att vi gjort vårt bästa för att få fram så mycket användbar information som möjligt, samtidigt som vi kunnat stötta varandra genom hela arbetsprocessen.

2. Tidigare forskning

Följande avsnitt avser att ge en inblick i forskning gällande hur barnets bästa och barnets delaktighet tas i beaktning i det familjerättsliga arbetet, främst i Sverige. Forskningen inkluderar studier kring barnets rättsliga ställning, barnets bästa samt vad som påverkar barns delaktighet. Avsnittet inleds med hur vi gått tillväga med informationssökningen.

2.1 Informationssökning

De databaser som användes för att samla in tidigare forskning var Proquest Social Sciences och Supersök. Proquest Social Sciences valdes då de tillhandahåller artiklar från fältet socialt arbete. När vi sökte på Supersök avgränsade vi oss också till fältet för socialt arbete. Vi testade olika sökord för att finna relevanta träffar. De slutgiltiga sökorden som användes i Proquest Social Sciences var *custody dispute*, *best interest of the child* och *social worker*. För att få träffar som innehöll alla tre ord/begrepp valde vi att sätta *and* mellan orden och testa dem i olika variationer. Vi använde exempelvis *custody dispute and best interest of the child* för att sedan testa alla tre ord samtidigt. Via Supersök sökte vi istället på vårdnadstvist, barnets bästa och familjerättssekreterare och det var utifrån Supersök vi fann flest relevanta och användbara träffar. Via Supersök sökte vi också på de engelska orden. Vår avsikt har varit att hitta forskning gjord i Sverige då vi undersökt svenska förhållanden. Vi fann dock en kanadensisk forskning av Birnbaum och Saini (2012), som studerade hur och varför barns röster är viktiga i olika rättsprocesser. Forskningen är gjord på ca 1500 barn i 13 olika länder och utgår därför inte från en specifik kontext, vilket gör att vi ser den som användbar för vår studie. Via Supersök fann vi även böcker som vi använt i både bakgrundsavsnittet samt tidigare forskning. Vi har även fått litteraturtips av vår handledare. I syfte att minska risken för inaktuell litteratur har vi försökt använda oss av relativt aktuell litteratur i avsnittet tidigare forskning. Litteraturen har ett tidsspann mellan 2007 och 2014.

2.2 Barns delaktighet

I Röbbäcks (2012) avhandling har barn i enlighet med 6 kap 2a § i FB rätt att få komma till tals i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Här skall barnets bästa vara avgörande för alla beslut och domstolen har en skyldighet att ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (FB 6 kap 2a § 3st). Trots att lagstiftningen skärpts och det lagts en större vikt vid barns delaktighet visar forskning, enligt Röbbäck (2012), att barns vilja sällan beaktas i familjerättsliga processer och att barns inställning inte framförs under rättsprocessen. En orsak till att barns inställning i vårdnads- och umgänges mål inte framförs är att de inte kommit upp i en ålder och/eller mognad där dess vilja ska tillmätas betydelse. När barnets inställning inte framförs på grund av ålder och/eller mognad finns det en risk att de professionella förbiset en viktig faktor: att det finns en skillnad mellan att lyssna till barnet respektive att låta barnets vilja ha en avgörande betydelse för utredningen och följaktligen utfallet. Att inte se till den skillnaden kan således medföra att barn blir hämmade i deras deltagande och att rätten att komma till tals också blir begränsat. Ett sätt att avgöra om barn ska komma till tals eller inte i vårdnadsprocessen är, som tidigare nämnts, att se till den kronologiska åldern. Ett annat sätt att avgöra om barn ska komma till tals eller ej beror på om barnet är moget nog vilket kan syfta till den emotionella stabiliteten hos barnet eller om barnet visar sig vara konsekvent och inte ändrar sina utsagor eller sin inställning beroende på vem barnet talar med (Röbbäck 2012).

I Höjer och Röbbäcks (2007) rapport om vad som är barnets bästa då föräldrar går skilda vägar och inte kan komma överens, påvisas ett dubbelt syfte med att barn ska få möjligheten att vara delaktig och beskriva sin inställning i familjerättsliga mål. Syftet är å ena sidan att låta barnet göra sin röst hörd. Å andra sidan är syftet att ge viktig information i utredningen och beslutet, vilket är viktigt för att kunna bedöma barnets bästa (ibid). I antologin Barnrätt (2014) sammanfattar Anna Kaldal ett flertal studier och artiklar som påpekar att barn inte har någon *skyldighet* att uttrycka sina åsikter och sin inställning då barnet inte är part i ärendet. Däremot har alla barn en *rättighet* att få sin vilja hörd. Barnet är därmed beroende av att föräldrarna eller domstolen tar hänsyn till barnets röst (ibid). Vidare visar Birnbaum och Sainis (2012) forskning att vuxenvärlden styr om

barnets röst antingen kan betonas eller hållas tillbaka i vårdnadstvister. Att barnets röst inte framhävs kan vara av välvilja, med utgångspunkt i att skydda det specifika barnet. Det kan exempelvis finnas en risk att barnet far illa på grund av uttalandena. Trots att vuxenvärlden försöker begränsa och skydda barnet har studien dock visat att barn generellt sett är angelägna om att få uttrycka sin vilja och synpunkt samt att bli informerad om den aktuella processen. Genom att bli delaktiga i utredningen kan barn känna sig som aktiva aktörer, vilket kan leda till att barnet stärks i sig själv och lättare kan hantera de eventuella känslor som kan uppstå i den tuffa situationen som en vårdnadsvist ofta innebär. Enligt Birnbaum och Saini (2012) har barn, i de flesta fall, en förståelse för att det finns en skillnad mellan att uttrycka sin vilja gentemot att rätten beslutar utefter barnets exakta vilja. Det är även viktigt att se till aspekten att inte alla barn har en önskan att vara delaktig i tvistemålsprocessen. Det krävs alltså att de professionella utforskar hur det specifika barnet känner kring deltagandet (ibid).

Av Röbbäcks (2012) avhandling framgår att 2006 års vårdnadsreform bidrog till en stor förändring gällande barnets rättsliga ställning i vårdnadsfrågor. Förändringen har lett till att barnet fått en tydligare aktörsroll, i förhållande till den tidigare rollen som objekt. Den tydligare aktörsrollen har synliggjorts genom att barn, oberoende av ålder, fått en ökad möjlighet att få sin vilja beaktad samt att viljan står som avgörande i tingsrättens beslut. Samma avhandling visar dock att barnets vilja endast påpekas i hälften av de domar som undersökts. En orsak till detta tros bero på en osäkerhet av huruvida barnet är under påverkan av sina föräldrar eller ej. Ännu en orsak till att barnets vilja inte påpekas, utgår från en tanke av hänsyn till barnen likväl som till föräldrarna i den pågående tvisten. Tingsrätten tar således ett ansvar för att barnets vilja tas i beaktning samtidigt som det skyddas i egenskap av aktör, vilket benämns som *skyddad aktör*. Barnets delaktighet innebär då ett skydd, eftersom barnet får möjlighet att delge familjerättssekreterarna och därefter rätten viktig information om sin levnadstillvaro och eventuella risker i den (Röbbäck 2012).

2.3 Barnets bästa

I en studie om barnets bästa vid intressekonflikter i domstol har rättssociologen Annika Rejmer (2014) granskat 25 slumpmässigt utvalda vårdnadsutredningar från socialtjänstens familjerätt. Utredningarna är sammanställda mellan åren 2008–2011 från sex olika kommuner. Studien visade vilka faktorer som tillmättes stor respektive liten betydelse i förhållande till barnets bästa. Den faktor som tillmättes störst tyngd och som diskuterades i 45% av bedömningarna var föräldrarnas förmåga att ge barnet den omsorg det behöver. Därefter hade barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna haft en stor betydelse för vad som ansetts vara barnets bästa. 17% av barnets bästa-bedömningen hade baserats på den omständigheten. Vidare hade barnets rätt till trygghet beaktats och därefter barnets egen vilja, i 11 respektive 10 % av bedömningarna. Av Rejmers (2014) studie framkom att barnen hade fått gehör för sina åsikter och barnets egen vilja om de önskat ett utökat umgänge med någon av föräldrarna. Däremot hade barnen inte fått gehör om barnet önskat ett minskat umgänge med någon av föräldrarna eller inget umgänge överhuvudtaget. Att barnets egen vilja endast utgjorde 11 % av argumenten för barnets bästa är ett intressant resultat utifrån det faktum att alla barn hade kommit till tals på något sätt i utredningarna.

Av studien framkom att barnsamtal hade genomförts med samtliga barn som var över fem år. Yngre barns åsikter hade istället baserats på föräldrarnas uppgifter om barnet samt uppgifter från referenter såsom förskolan. Av granskningen framkom även att omständigheterna som ska ligga till grund för avgörandet av barnets bästa inte beaktats på det vis som grundtanken till lagstiftningen säger. Ett exempel är att riskbedömningen som ska göras i samband med barnets bästa-bedömningen helt saknades i samtliga av utredningarna. Anmärkningsvärt är att den saknades trots att det framkommit riskfaktorer som missbruk, kriminalitet, psykisk och fysisk ohälsa o.s.v. bland föräldrarna (Rejmer 2014).

2.4 Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning tyder alltså på att barns rättsliga ställning har stärkts i vårdnadsfrågor sedan 2006 års reformen. I teorin har både barnets bästa och barnets rätt till delaktighet betonats i lagstiftning och riktlinjer. Barnet har även fått en tydligare aktörsroll. I forskning har det dock framkommit att barns vilja

och barns inställning sällan beaktas eller framförs under rättsprocessen. Att viljan inte betonas beskrivs bero på barnets ålder och mognad eller om barnet är under påverkan av föräldrarna och således “stys” att tänka och känna likt dem. Vidare visar forskning att barnets röst inte framhävs i syfte att skydda barnet. I studier som granskar vårdnadsutredningar har det framkommit att föräldrarnas förmåga vägt tyngre än barnets vilja i bedömningar om barnets bästa. Vi har inte hittat tidigare forskning gällande familjerättssekreterares syn på barnets bästa och barns delaktighet i utredningsprocessen. Därav anser vi att denna studien kan innebära en ny infallsvinkel och tillföra ny kunskap inom området.

3. Teoretiska utgångspunkter

I nästkommande kapitel avses våra teoretiska utgångspunkter läggas fram. Vår teoretiska ansats tar avstamp i *barndomssociologin* och vidare presenteras *aktörs- och skyddsperspektivet*, *Harts delaktighetsstege* samt *ålder och mognad*.

3.1 Barndomssociologin

Uppsatsens teoretiska utgångspunkt är barndomssociologin som har sin grund i ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Barndomssociologin och socialkonstruktivismen tillhandahåller tillsammans teorier om hur barn och barndom är socialt konstruerade (Röbäck 2011). Barndomssociologin utgår från att barndomen i alla kulturer börjar vid födseln. Barndomens upphörande varierar dock beroende på rättsliga, sociala, kulturella och historiska faktorer. Dessa olika faktorer definierar hur människor och olika samhällen ser på barn och barndom, vilka sägs vara sociala konstruktioner. Den sociala konstruktion som finns om barn under en viss tid och plats formar de antaganden kring hur barn “är”, vilka behov de har och vad som är barns bästa (James & James 2012). I vår kultur kontrasteras barndom och vuxenliv vilket innebär att vara barn är att inte vara vuxen. Barn och barndom bestäms i relation till andra ålderskategorier och livsfaser och de bidrar också till att bestämma dessa. Det betyder att exempelvis vuxnas sätt att förhålla sig till och handla gentemot barn regleras genom normer och relationer (Näsman et al 2015). Barndomssociologin är relevant för studiens syfte eftersom studien ämnar skapa en förståelse för hur familjerättssekreterare ser på barnets bästa och delaktighet i familjerättsliga utredningar. Detta kan förstås utifrån barn som sociala konstruktioner. I denna uppsats är det, i och med att vi intervjuat familjerättssekreterare, dessa som är aktörer. Det är därmed de som “gör” barn och som konstruerar vad som anses vara till barnens bästa. Således är det familjerättssekreterarnas uttalanden vi kommer att tolka, vilket innebär att barns röster inte kommer bli direkt framträdande.

3.2 Aktörs- och skyddsperspektivet

Två perspektiv som är centrala inom barndomssociologisk forskning är *aktörsperspektivet* och *skyddsperspektivet*. Ett aktörsperspektiv innebär att barnet

betraktas som en autonom individ som har både handlingsförmåga och handlingsfrihet (Kaldal 2014). Enligt James och James (2012) bör barnet ses som en individ med egna rättigheter och med möjlighet att ta egna beslut, utan att exempelvis föräldrarna ska föra barnens talan. Barnet bör få uttrycka sina egna åsikter, upplevelser och idéer och barn ska bli lyssnade till. Genom att se barnet som aktör betonas barns möjligheter att kunna påverka och kontrollera sitt eget liv (James & James 2012). Att se barn som aktörer innebär att fokus ligger på barns liv och villkor under barndomen, som "varande" i nuet. De ses som kompetenta iakttagare, som tolkar och gör egna bedömningar om att vilja delta eller inte (Näsman et al. 2015). James och James (2012) menar att ett aktörsperspektiv under tvistemålsprocessen innebär att familjerättssekreterares och domstolens syn på barnet inte enbart får definieras av föräldrarna, utan barnet ska betraktas som en egen individ med rättigheter. Ett aktörsperspektiv skulle också innebära att barnet betraktas som en med kapacitet att ha egna åsikter i frågan, förmåga att beskriva sin livssituation och att uttrycka en vilja. Barnet skulle kunna få möjlighet att i en utredning delge sin åsikt gällande situationen och exempelvis berätta hur mycket den vill träffa sin förälder. Detta gör att barnet kan få en möjlighet att påverka och styra sin livssituation, istället för att vuxna, utan barnets medverkan, fattar beslut i barnets ställe (ibid). James och James (2012) ställer aktörsperspektivet i motsats till skyddsperspektivet. De diskuterar att skyddsperspektivet, till skillnad från aktörsperspektivet, betonar barnets sårbarhet och brist på kapacitet. Barnet ses som ett objekt i behov av vuxnas fostran, kontroll och skydd. Perspektivet har dels sin grund i att barn inte är fysiskt eller psykiskt färdigutvecklade och de har därmed större svårigheter att kunna värja sig mot yttre hot och faror. Synsättet grundar sig också i att barn inte har förmågan att göra riskbedömningar och resonera kring konsekvenser med olika beslut, vilket kan göra att de utsätter sig själva för fara. Detta på grund av bristande erfarenhet och psykologisk mognad. Barnet i en familjerättslig tvist kan ur ett skyddsperspektiv behöva skyddas. Det skulle kunna innebära att barnet skyddas från att fatta riskfyllda beslut som skulle kunna innebära fara. Det skulle exempelvis kunna handla om att inte föreslå att barnet ska bo med en förälder som är uppenbart olämplig trots att det går emot vad barnet önskar (ibid).

Näsman och Eriksson (2008) diskuterar delaktighets- och omsorgsperspektivet, vilka kan motsvara aktörs- och skyddsperspektivet. Vi tolkar det som att perspektiven är samma men att de benämns olika beroende på forskare. Enligt Eriksson och Näsman (2011) kan perspektiven, till fördel, samexistera som ett binärt förhållningssätt, för att se barn både som objekt i behov av vuxnas omsorg och skydd samtidigt som de ses som adekvata aktörer med rätt till delaktighet. För barn i utsatta situationer kan omsorgsperspektivet betona delaktighetsperspektivet betydelsefullhet. Att i en utsatt situation få prata och dela med sig till en vuxen som lyssnar, kan underlätta för bearbetning och återhämtning. På så vis har både omsorgsperspektivet och delaktighetsperspektivet samverkat: ett barn som bedöms som i behov av skydd och omsorg, kan få utlopp för detta genom egen vilja och med egna ord berätta om det svåra som det varit med om (ibid). Delaktighet kan enligt Sundhall (2015) i sin tur också betona omsorgsperspektivet. Att föra samtal med barn kan generera ytterligare kunskap om barns egna upplevelser och åsikter kring svårigheter och således lösningar på dessa. Detta förhållningssätt kan förbättra insatser för barn längre fram i tiden (ibid).

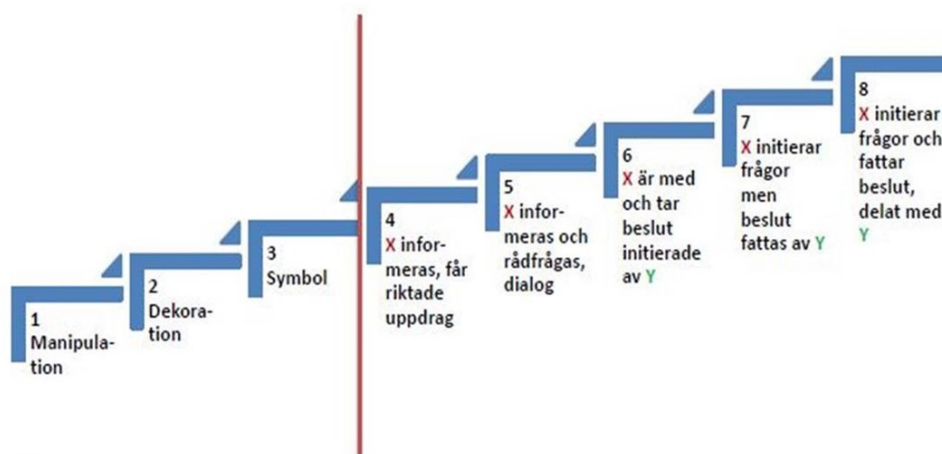
Eftersom aktörs- och skyddsperspektivet i mångt och mycket liknar delaktighets- och omsorgsperspektivet, ser vi inga hinder i att dessa också skulle kunna samverka på liknande sätt. Därför väljer vi att utgå från aktörs- och skyddsperspektivet i vår analys och använda oss av möjligheten att dessa kan samverka, vilket gjorts med delaktighets- och omsorgsperspektivet. Relevant för vår studie är att diskutera familjerättssekreterares syn på barns bästa och hur de arbetar för barns bästa utifrån aktörs- respektive skyddsperspektivet, alternativt i kombination med varandra. Exempelvis hur barns yttranden om sina hemförhållanden i samband med tvistemål eventuellt kan ge familjerättssekreterare ytterligare förståelse om situationen som utreds och på så vis underlätta beslutsfattandet kring vårdnad, boende och umgänge.

3.3 Harts delaktighetsstege

Inom delaktighetsperspektivet har olika modeller använts för att mäta graden av delaktighet. Roger Hart har utvecklat en mycket inflytelserik modell, delaktighetsstegen, som behandlar barn och ungdomars delaktighet och inflytande

i samhället. Delaktighetsstegen är alltså en modell för att bedöma medborgerlig delaktighet. Utifrån delaktighetsstegen kan barns delaktighet betraktas utifrån åtta rangordnade steg. De tre nedersta stegen är enligt Hart (1997) inte acceptabel delaktighet för barn. De omfattar nämligen enbart skenbar delaktighet (ibid). De tre första stegen i modellen av delaktighetsstegen nedan är avgränsade med ett streck för att markera denna skillnad i delaktighet.

3

På det första steget i Harts (1997) delaktighetsstege manipuleras barn att delta utan att själva veta vad det går ut på. Detta steg innebär att vuxna använder barnets röst för att få fram sitt budskap. Det kan exempelvis innebära att barnet frågas ut utan att det vet vad svaret kommer att användas till. På det andra steget används barn som dekoration av vuxna. Det kan exempelvis innebära att barn tilldelas färdiga repliker i en valkampanj, eller när något viktigt står på spel. På det tredje steget får barnet komma till tals men det är endast symboliskt. Barnet kommer alltså till tals men det som sägs tas inte på allvar eller ges inte inflytande (Hart 1997). De tre ovanstående stegen innebär enligt Hart (1997) icke-delaktighet och steg fyra-åtta är olika nyanser av reell eller egentlig delaktighet. På det fjärde steget blir barnet informerat om sammanhanget och vad saken gäller. Barnet har inte någon del i själva beslutsprocessen men barnet får uppdrag av vuxna där de informeras om syftet med vad som ska ske och göras. Först i steg fem får barnet möjlighet att yttra sig. Barnet informeras och rådfrågas vilket innebär mer av en dialog. Deltagandet är fortfarande begränsat på så vis att de vuxna är initiativtagarna och de som fattar besluten. Steg sex innebär att barnen är

³ Figur: Harts delaktighetsstege (Västra Götalandsregionen, 2019)

med och beslutar tillsammans med vuxna. Barnen är inte de slutgiltiga beslutsfattarna men de är delaktiga genom att föra fram sin talan i en dialog. I steg sju får barnet utrymme att ta initiativ och genomföra projekt. För att ett barninitierat beslut ska möjliggöras måste vuxna ge barn utrymme och vara uppmärksamma på barnets intressen. Steg åtta, som är det högsta steget, innebär att barn själva tar initiativ och att besluten fattas tillsammans med vuxna. Vuxna konsulterar och stöttar det barninitierade beslutet vilket kan betyda att de fattar beslut i samspel med varandra (Hart 1997).

Lotta Dahlstrand (2004) har inspirerats av Harts delaktighetsstege och utvecklat den utifrån sin egen forskning. Dahlstrand använder i princip samma steg som Hart förutom de steg där barn är initiativtagare och där de är med och fattar besluten, alltså steg sju och åtta. I domstolen och i familjerättsliga tvistemål är det nämligen inte möjligt eftersom barn inte är part i ärendet i Sverige (Dahlstrand 2004). Dessa steg är liksom Dahlstrand skriver, inte relevanta för vår studie. Harts delaktighetsstege fungerar i denna kontext på grund av att vi avstår från att använda steg sju och åtta. Dock hade den eventuellt fungerat ännu bättre i en kontext där alla steg är möjliga att applicera.

3.4 Ålder och mognad

Barnets ålder och mognad kan betraktas som en social konstruktion (Sundhall 2015). Med utgångspunkt i samhällets normer förväntas barn att vara på ett visst sätt i förhållande till en viss ålder. Därmed kan ett barns beteende ses som kompatibelt eller inkompatibelt i proportion till sin ålder, beroende på den ålderskategori de tillhör (ibid). Enligt Röbbäck (2012) har ålder i sig ingen underliggande mening utan är konstruerat både socialt och kulturellt, genom vetenskapliga diskurser. Dessa konstruktioner kan i sin tur göra att kronologisk ålder förenas i samverkan med kognitiva och fysiologiska processer och får på så vis sociala och kulturella betydelser, således "görs" ålder (ibid).

Enligt Sundhall (2012) tillhör barn och vuxna olika åldersgrupper, vilka kan betraktas som två olika livsfaser: barndomslivsfasen och vuxenlivsfasen. Det finns normer som definierar varje livsfas, exempelvis lämpliga respektive

olämpliga aktiviteter samt specifika rättigheter och skyldigheter (ibid). Att gå emot åldersnormerna kan enligt Röbbäck (2012) innebära att normerna utmanas. Genom erfarenheter och sociala utbyten förvärvar barn mer kunskap, vilket kan öka deras kompetens på ett sätt som i sin tur kan göra att de av vuxna uppfattas som äldre än vad de är. Om ett barn åstadkommer något som ännu inte förväntas av det på grund av den "unga åldern", tenderar detta barn att av vuxna betraktas som moget för sin kronologiska ålder, jämfört med andra jämngamla barn (ibid). Således kan detta göra att det "mogna barnet" betraktas vara moget nog att ta ställning i frågor ett barn i samma kronologiska ålder normalt inte ses som kapabelt till. Den kronologiska åldern kan vara betydande för sociala relationer med de som är yngre eller äldre, samt i relation till makt och aktörskap eftersom ålder används som ett medel för att antingen acceptera eller negligera deltagande. Mognad kopplat till kronologisk ålder och att "göra ålder" blir därför väsentligt i frågor som rör barn och barns delaktighet (ibid).

Sundhall (2015) menar på att det finns ett samband mellan ålder och delaktighet, inte minst för barn i tvistefrågor. Ett barns kronologiska ålder och den ålderskategori som barnet anses tillhöra tenderar att spela en avgörande roll i familjerättsliga frågor, exempelvis när familjerättssekreteraren ska presentera ett förslag om utfall för tingsrätten (ibid). De sociala konstruktioner som bidrar till att göra ålder och som påverkar barns ålder och mognad, tänker vi kan ha påverkan på hur familjerättssekreterares arbetssätt med barn i tvistefrågor ser ut. Familjerättssekreterares syn på barn och deras ålder, skulle även kunna påverka uppfattningen av vilken kompetens och förmåga de anser barn har att förmedla sina tankar och åsikter gällande vårdnad-, boende- och umgängesutredningar.

4. Metod

I följande kapitel presenteras metodvalen samt de metodologiska överväganden vi gjort i studien. För att underlätta för läsaren är kapitlet uppdelat i underrubriker som är tänka att guida läsaren genom metodkapitlet på ett strukturerat sätt. Vi behandlar bland annat valet av metod för genomförandet av studien, val av urval och analysmetod. Vi redogör även för studiens tillförlitlighet samt de etiska överväganden som gjorts i samband med studien.

4.1 Metodval

För att uppnå syftet med studien och besvara våra frågeställningar har vi valt att använda oss av kvalitativa intervjuer. Då syftet är att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barnets delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge, har vi antagit en fenomenologisk ansats. Detta eftersom denna fokuserar på en förståelse av sociala fenomen utifrån hur intervjuobjekten själva uppfattar den (Bryman 2016). För att kunna ha förståelse för en specifik företeelse behöver forskaren se denna företeelse ur, i detta fall, informantens synvinkel (ibid). Våra intervjuer är utformade på ett semistrukturerat sätt. Vi har utgått från en i förväg utarbetad intervjuguide med förhållandevis strukturerade teman och färdiga frågor (Bilaga 1). Eventuella följdfrågor beror på informantens svar och den riktning som samtalet tar. För att uppnå vårt syfte och besvara våra frågeställningar ska teman och frågor i intervjuguiden ha en relation till dessa (Bryman 2016). Vi valde en semistrukturerad intervjumetod då metoden har viss struktur men ändå är förhållandevis fri och fokus ligger på informantens egna upplevelser och åsikter (Kvale & Brinkmann 2014). Vi är medvetna om att semistrukturerade intervjuer kan minska öppenheten, något som är det egentliga syftet med en kvalitativ metod. Ostrukturerade intervjuer skulle kunna ha givit oss mer målände beskrivningar och information som varit relevant för vår studie på annat vis. Detta är emellertid svårt att säga. En ostrukturerad metod kan vara svår att arbeta med, på grund av att viktiga ämnen riskerar att glömmas bort att inkluderas i intervjuerna (Jacobsen 2012). Semistrukturerade intervjuer är också en flexibel metod och innebörden av intervjuerna skulle kunna påverkas om intervjuguiden

inte följs tillräckligt (Bryman 2016). Vi var överens om att några förberedda frågor skulle underlätta intervjuerna för både oss ovana intervjuare och för våra informanter. För att reducera risken att flexibiliteten i intervjuerna skulle få oss att gå miste om insamlandet av värdefull och relevant information, har vi båda deltagit vid alla intervjuer. Vi har hjälpts åt under intervjuerna med att ställa frågor från vår intervjuguide samt fylla på med följdfrågor.

Kvalitativa metoder har vissa nackdelar. En nackdel är ovissheten om sanningshalten av den information som informanterna ger ut. Den kan exempelvis påverkas av glömska eller osanning (Jacobsen 2012). Vi kan aldrig vara helt säkra på att våra informanter talat sanning eller kommit ihåg allt korrekt som vi frågat om, men eftersom vi är ute efter personliga uppfattningar har vi båda varit ense om att kvalitativ intervju ändå varit den bästa metoden för oss.

4.2 Urval

Vårt urval är målstyrt, vilket innebär att urvalet är baserat på de forskningsfrågor som avses att undersökas. Det målstyrda urvalet är utplockat för att möjliggöra för forskaren att besvara forskningsfrågorna (Bryman 2016). Forskningsfrågorna definierar det urval som passar studien och det ska finnas en direkt koppling mellan urvalet och forskningsfrågorna och således med målet med forskningen (ibid). Eftersom syftet är att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barns delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge, tog vi kontakt med familjerättssekreterare för att genom intervjuer få förståelse för deras egna upplevelser.

Då en av oss hade sin VFU på en familjerättsenhet i en närliggande kommun, tog vi kontakt med hennes tidigare handledare för att komma i kontakt med familjerättssekreterare som skulle kunna tänkas ställa upp. För att få både en geografisk spridning och en spridning av erfarenhet hos familjerättssekreterarna ville vi ha kontakter från olika kommuner. Vi kom i kontakt med sex familjerättssekreterare från två olika kommuner utanför Göteborg. Våra informanter har alla en socionomexamen men har olika tidigare arbetslivserfarenheter och har arbetat mellan 3 och 31 år inom familjerätten.

Enligt Kvale & Brinkmann (2014) behöver inte antalet informanter överstiga vad som krävs för få frågeställningen besvarad. Är intervjuerna för få kan det uppstå svårigheter med generaliseringen av studien. Är intervjuerna istället för många kan det vara svårt att genomföra detaljerade tolkningar. Det är lättare att hantera ett färre antal intervjuer då analysarbetet kan göras mer noggrant. Antal intervjuer i en studie kan variera beroende på syftet med studien, tidsramen samt föreliggande resurserna (ibid). Vi hade som ambition att boka intervjuer med ca fem familjerättssekreterare och bokade slutligen sex intervjuer. Vi uppskattade att antalet skulle vara tillräckligt för att besvara syftet med vår studie samt att det skulle vara nog för den tid vi fått att genomföra uppsatsen på. Det viktigaste är att urvalsstorleken motiveras och argumenteras för, inte att val av urvalsstorlek är baserat på en mall som definierar hur stort urvalet för en specifik studie ska vara (Bryman 2016). Tidsramen för vår studie tvingade oss att begränsa urvalet. Vi hade kunnat ta kontakt med ett större antal familjerättssekreterare i fler kommuner för att få ett ännu mer varierat och brett urval, men på grund av tidsbrist konstaterade vi att sex intervjuer var tillräckligt för vår studie. Om vi hade haft mer tid och använt oss av ett större urval i studien hade omfånget av vår kvalitativa studie kunnat breddas och jämförelser mellan grupper inom urvalet hade kunnat göras (ibid).

4.3 Genomförande av intervjuer

Innan vi påbörjade intervjuerna, gick vi igenom det informerade samtycket med våra informanter. Där presenterades kort vad vår studie kommer att handla om och de etiska principer som gäller vid samhällsvetenskaplig forskning. Vi infogade kontaktuppgifter i form av mail till både oss och vår handledare, för att säkerställa att informanterna skulle kunna komma i kontakt med oss om frågor skulle uppstå. När vi tillsammans läst igenom det informerade samtycket fick informanten skriva på två exemplar, varav informanten fick behålla ett exemplar och vi fick ett.

Från början hade vi planerat att variera vem av oss som skulle ha huvudansvaret för intervjun och vem som hade ansvar för ljudupptagning, anteckning och följdfrågor. Anledningen till att vi tänkte dela upp arbetet på detta vis var att vi

ville få så mycket fruktsam information som möjligt ur intervjuerna. Ambitionen var, att den som bar huvudansvaret för intervjuguiden skulle kunna fokusera fullt på att de förberedda frågorna blev ställda och besvarade, medan den andre av oss kunde fokusera på att snappa upp underliggande mening i samtalet och ställa följdfrågor som annars kanske riskerade att missas. Emellertid upplevde vi efter två intervjuer att det uppstod ett gott samspel mellan oss som intervjuare och att vi blev mer synkade. Resterande fyra intervjuer genomförde vi därför tillsammans genom att vi turades om att ställa frågor från intervjuguiden och kompletterande följdfrågor i mer av en dialog. Vi kände båda två att detta sätt gjorde oss mer alerta under intervjuerna och möjliggjorde för oss att komma på relevanta följdfrågor. Vi hade som ambition att under intervjuerna samtala i lite långsammare samtalstempo, för att undvika missförstånd och otydligheter samt möjliggöra att vår ljudupptagning skulle bli tydlig. Vi använde oss även av längre pauser mellan frågorna för att säkerställa att informanten fått prata till punkt. Båda två spelade in samtliga intervjuer för att undvika tekniskt strul med ljudupptagning och vi båda antecknade vissa stödord under intervjuernas gång om vi kände behov av det. Dock kan det tänkas att det finnas risker med att spela in via telefoner. Dels är ljudupptagningen inte av högsta kvalitet, vilket skulle kunna leda till missförstånd vid transkriberingen av intervjuerna eller att ljud “faller bort”. Dessutom skulle tekniska problem kunna uppstå (Jacobsen 2012). Vi har dock båda upplevt att ljudet på samtliga intervjuer har varit bra och inga tekniska problem har uppstått.

Vi hade uppskattat att våra intervjuer skulle ta ungefär 60 minuter och informerade våra informanter i förväg om detta. Alla intervjuer höll dock på mellan 40 och 50 minuter. Enligt Jacobsen (2012) bör en intervju pågå i ca 60–90 minuter för att det ska vara möjligt att komma in på ett djupare samtal och beröra relevant information. Vi upplevde emellertid att tiden för våra intervjuer var nog för att hinna komma in på ett mer djupgående samtal, gå igenom våra frågor i ett behagligt tempo samt ställa följdfrågor och låta informanterna brodera ut sina svar på det sätt de önskade. Eftersom vi informerat om att intervjun skulle ta ungefär en timme, hade vi gott om tid på oss att låta samtalet fortlöpa ytterligare vid behov.

Vi upplever att vi i den mån det varit möjligt har beaktat kontexteffekten, vilken handlar om hur platsen där en intervju äger rum påverkar informantens beteende och således intervjuens utgång (Jacobsen 2012). Det är exempelvis att föredra att hålla intervjuer i en, för informanten, välbekant miljö då miljöer som kan upplevas onaturliga riskerar att påverka kvaliteten på intervjun negativt i form av att informanten kan känna sig obekväma menar Jacobsen (2012). Samtliga intervjuer genomfördes på informanternas arbetsplats, i mötesrum de själva hade boktat, där de annars sitter när de möter klienter. Detta upplevde vi som en lugn plats fri från störningsmoment.

4.4 Bearbetning av intervjuer

Med hjälp av ljudupptagning transkriberade vi intervjuerna där talspråk behölls. Vi delade upp intervjuerna så att det blev jämnt fördelat mellan oss. Transkriberingen skrevs därefter ut för att få en bättre överblick av intervjumaterialet. Vi transkriberade strax efter att intervjuerna var klara för att bättre minnas hur intervjun varit. De citat som valts ut har vi lyssnat igenom noggrant och skrivits ner såsom informanten sagt, dock med en mindre redigering i form av att ta bort talspråk som exempelvis “mm”, detta för att underlätta läsbarheten. När vi infogat citat i texten, men valt att utesluta någon del som vi bedömt som irrelevant för sammanhanget har tecknet “(…)” infogats. Ibland finns flera sådana tecken med i ett och samma citat, vilket betyder att vi valt att plocka ur flera delar från ett stycke som varit relevanta, medan andra delar i samma stycke inte passat in. När vi presenterat en åsikt med hjälp av citat, har vi valt att enbart använda oss av ett citat för att föra fram åsikten som flera av informanterna förmedlat. Vi har gått tillväga på detta sätt eftersom vi anser att det skulle blivit mer komplicerad läsning att infoga flera olika citat från olika informanter som har samma mening. Vi har namngett varje informant som citeras med en siffra för att tydliggör att det är olika röster som framkommer.

4.5 Analyismetod

För att analysera empirin har vi använt oss av en kvalitativ innehållsanalys där data ska delas in i teman och kategorier. Detta innebär att ord eller meningar som bildar en meningsbärande och återkommande enhet för intervjun

uppmärksammas. Vi har sedan kategoriserat för att samla teman i grupper som vi ansåg var relevanta utifrån vad som sades och beskrevs vid intervjuerna (Jacobsen 2012). Till en början gjorde vi enskilda genomläsningar för att hitta relevanta och återkommande nyckelord. Dessa jämfördes sedan för att finna likheter och skillnader i tolkningar. Analysen har varit av abduktiv karaktär, vilket innebär en växelverkan mellan innehållet i intervjuerna respektive de teorier och begrepp som använts. Med abduktion menas att jämförelser och tolkningar görs av materialet, vilket i sin tur leder fram till olika kategorier (Fejes & Thornberg 2015). Vi har omprövat och reflekterat kring de kategorier vi funnit för att till slut få fram de kategorier vi ansåg vad mest gynnsamma för studien. På så vis har vi använt oss av kategorisk reducering där vissa kategorier premieras och andra utesluts (Rennstam & Wästerfors 2015). Teman som uteslöts handlade exempelvis om de riktlinjer, utbildning samt erfarenheter som informanterna lyfte fram kring att arbeta med barnets bästa. Här synliggjordes att riktlinjer och lagstiftning är bra som vägledning för att kunna beakta barnets bästa, men också att det krävs mer kunskap än så. Erfarenhet var av stor vikt för att bättre förstå sig på barnets bästa. Utifrån de teman vi beslutade oss för har citat från intervjuerna valts ut för att belysa våra resultat. Gällande den empiri som analyserats har vi författare använt oss av teorier och begrepp som ansågs vara av relevans för studien, vilka inspirerats av den tidigare forskning vi utgått från. Dessa redogörs vidare för i avsnittet “teoretiska utgångspunkter”.

4.6 Förförståelse

Det är av stor vikt att vara medveten om de erfarenheter och den förståelse vi själva på förhand har om den sociala verklighet vi undersöker. Dessa personliga erfarenheter, vår förförståelse, kommer i viss mån att påverka utförandet av vår studie. Således är det viktigt att det finns en medvetenhet kring just vår förförståelse för att kunna uppvisa en transparens kring hur denna influerar vårt arbete (Thurén 2019).

Vi har haft ett gemensamt intresse kring den sociala verklighet vi valt att undersöka i vår studie men vår förförståelse har skilt sig åt. Tillsammans läste vi under termin fyra en kurs som berörde föräldraskap på olika vis, det var då

intresset för ämnet uppstod. En av oss har en del kunskap och praktisk erfarenhet inom det familjerättsliga området då hon tillbringade sin VFU-termin vid familjerätten i en kommun utanför Göteborg. Den andre har fått läsa in sig i samband med att vi valt ämne för studien. Att ha praktiserat sin kunskap inom ett specifikt område en tid borde resultera i en bredare inblick och en lärdom om var information gällande fältet går att nå. Detta gjorde att vi tidigt i processen kunde avgränsa oss och urskilja en relevant inriktning på vår studie. Att sakna praktisk erfarenhet inom det fält som ska studeras har inneburit att en del tid måste disponeras på att läsa in sig på ämnet för att överhuvudtaget kunna utföra en studie på denna sociala verklighet. Vi menar att vår skilda förförståelse varit gynnsam för oss då vi har kunnat stötta varandra med olika perspektiv.

4.7 Studiens tillförlitlighet

För att få en bild av kvaliteten och kritiskt granska en studie används ofta begreppen reliabilitet och validitet (Jacobsen 2012). Dessa framställdes från början för kvantitativ forskning och många forskare föredrar idag att använda sig av alternativa kriterier vid utförandet av kvalitativa studier. Detta eftersom reliabilitet och validitet skapades utifrån positivismen, ett synsätt som är mer relevant för kvantitativ forskning (Bryman 2016, s. 467). Även om reliabilitet och validitet går att anpassa för att använda i kvalitativa studier, har vi valt att ta denna alternativa väg i diskussionen kring vår studies tillförlitlighet. Vid kvalitativa studier finns fyra kriterier som kan användas för att diskutera tillförlitligheten: *trovärdighet, pålitlighet, överförbarhet samt en möjlighet att styrka och konfirmera* (Guba & Lincoln 1994). Följaktligen förklarar vi huruvida vi anser att vi levt upp till dessa fyra kriterier för att uppnå tillförlitlighet för vår studie:

I vår studie har vi utgått ifrån de forskningsetiska regler som producerats av Vetenskapsrådet (2017). Vår ambition har varit att efterleva de fyra forskningsetiska kraven: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa kommer vi presentera och diskutera mer ingående i kommande avsnitt. Intervjuerna vi genomförde spelades in och efteråt transkriberade vi dem så fort möjlighet fanns. Dessa ovan nämnda

åtgärder togs för att styrka vår studies trovärdighet. Kriteriet *trovärdighet* innebär att det är säkerställt att forskningen är utförd utifrån de regler som finns och att de personer som deltagit i studien fått ta del av forskningsresultaten så att de kan konfirmera att forskaren tolkat verkligheten korrekt (Bryman 2016). På grund av den knappa tid vi haft till förfogande valde vi att avstå från att låta våra informanter ta del av forskningsresultaten innan studiens avslut. Vi är medvetna om att detta kan påverka studiens *trovärdighet* men vi valde att slutföra studien inom tidsramen.

Vi har eftersträvat transparens i vår studie och beskriver alla studiens moment samt varför vi valt vissa tillvägagångssätt medan vi valt bort andra. Under intervjuerna har vi använt oss av ljudinspelning och transkriberat tätt in på intervjuerna. Detta för att intervjuerna skulle finnas färskt i minnet hos oss och således öka pålitligheten. Den feedback vi fått av vår handledare under processens gång har också hjälpt till att stärka transparensen och pålitligheten med vår studie. Genom dessa förfaranden har vi eftersträvat att öka *pålitligheten* i vår kvalitativa studie.

Vi upplever att de intervjuer vi gjort i studien möjliggjort för oss att producera innehållsrika beskrivningar kring familjerättssekreterares tolkningar och tillämpningar av barnets bästa i utredningar gällande vårdnadskonflikter. Med hjälp av den på förhand utarbetade intervjuguiden med bestämda teman och frågor, försökte vi förhindra att viktig information gick till spillo. För att sedan kunna samla in så nyanserad information som möjligt uppmuntrade vi informanterna att berätta fritt och lät intervjuerna löpa på så öppet som möjligt. Vidare har vår ambition varit att förmedla en så beskrivande bild av våra informanters ord och utsagor som möjligt, med hjälp av citat och återberättningar i vår analysdel för att sedan dra tydliga kopplingar till valda teorier och tidigare forskning. På så vis har vi försökt skapa en slags ”referens” (om än en tämligen liten sådan) för den del av den sociala verkligheten som vi studerat. Följaktligen anser vi att vi gjort vårt bästa för att beakta kriteriet *överförbarhet*, då vi genom detaljrika beskrivningar möjliggjort för andra att använda resultaten för att bedöma överförbarheten på andra miljöer (Bryman 2016).

Bryman (2016) menar att fullständig objektivitet är omöjlig att uppnå i forskning av samhällsliga slag och att vi som forskare därför ska sträva efter att garantera att vi handlat i "god tro" under vår studie. Vi anser att vi levt upp till kriteriet "en möjlighet att styrka och konfirmera" i den mån vi kan genom att i början av studien lyfta, problematisera och diskutera den förförståelse vi hade kring ämnet vi valt att undersöka. Genom att göra detta uppvisar vi att vi är medvetna om att det är en omöjlighet att uppnå total objektivitet med vår forskning och att det därmed skulle vara problematiskt att se vår studie som generaliserbar. Därtill vill vi genom den transparens vi strävat efter att ha genom hela studien, lämna till läsaren att avgöra huruvida vi lyckats med att låta personliga värderingar eller val av teoretiska inriktningar påverka de slutsatser studien resulterat i. Även här anser vi att den kontinuerliga handledningen har varit betydelsefull. Tillfällena har givit oss möjlighet att kunna fundera över vår egen subjektivitet och transparens och givit oss möjligheten att försöka påverka denna i vår studie.

4.8 Etiska överväganden

Kalman och Lövgren (2019) menar att det är gemensamt för all samhällsforskning att en reflektion över både forskningens relevans och värde samt hur vald metod påverkar forskningsdeltagarna bör göras. Vår studie är utförd med flertalet etiska överväganden i åtanke. Vi har bland annat tagit hjälp av Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska principer, för att försöka leva upp till vad som kallas "god forskningssed" genom hela forskningsprocessen. De forskningsetiska krav som inkluderas är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. *Informationskravet* innebär att studieobjekten ska förseas med information om studiens syfte och att deltagandet i studien är frivilligt och kan avbrytas om och när helst de önskar (Vetenskapsrådet 2017). Innan varje intervjutillfälle fick våra informanter ta del av ett informationsbrev via mail där syftet med studien och tillvägagångssättet med intervjuerna presenterades (se Bilaga 2). Således anser vi att informationskravet i vår studie uppnåtts. Enligt *samtyckeskravet* bör utförarna av studien inhämta samtycke från deltagarna (Vetenskapsråden 2017). Detta krav anser vi har blivit uppfyllt genom det skriftliga informerade samtycke som skrevs på av informanterna vid varje intervjutillfälle (se Bilaga 3). Det informerade samtycket innehöll

kontaktuppgifter till oss samt vår handledare ifall funderingar kring studien skulle uppstå. I både informationsbrevet och samtyckesblanketten redogjordes också för Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska principer.

Konfidentialitetskravet går ut på att värna om deltagarna i studien genom att avidentifiera dem och hantera privat information och personuppgifter så att deltagarna förblir anonyma. Det ska också förhindras att obehöriga tar del av informationen (ibid). Till dessa krav har vi förhållit oss på så vis att vi avidentifierat våra informanter och behandlat personuppgifter samt allt material från intervjuerna mycket varsamt. Emellertid är det svårt att säkerställa total anonymitet, då det alltid är möjligt att enskilda individer identifieras (Jacobsen 2012). Detta upplyste vi om genom det informerade samtycket. Dock bedömer vi att de uppgifter vi insamlat från informanterna inte varit utmärkande delikat på det vis att den skulle kunna försätta någon för påtaglig fara (Jacobsen 2012). Beslutet att kontakta handledaren den ena av oss haft under sin VFU-termin för att få tag i informanter, går dock att reflektera över. Detta tillvägagångssätt gjorde att en av oss kände ett par av våra informanter. Huruvida detta påverkat vår studie vet vi inte. Däremot är inte anonymiteten lika stark som den hade varit om ingen av oss haft någon personlig relation till någon av våra informanter. Därtill har den före detta VFU-handledaren kännedom om vilka kommuner som sedan deltog i vår studie, och skulle nog även kunna ana vilka informanterna är eftersom hen tipsade om både kommun och person. Det går inte heller att utesluta att informanterna sinsemellan tillkännagivit sitt deltagande i studien och därför kan känna igen varandras uttalanden. Sålunda kan vi inte säkerställa absolut anonymitet för våra deltagare.

Då empirin som insamlats vid intervjuerna har hanterats varsamt och endast använts i forskningssyfte anser vi att vi levt upp till *nyttjandekravet*. Vår studie har inga kommersiella intentioner och inga tankar finns på att gå vidare med vår empiri och använda den på annat sätt.

Den sociala relationen mellan en av oss författare och ett par informanter, går inte enbart att etiskt problematisera relaterat till anonymitet. Relationen skulle kunna ha påverkat intervjuaren i sin professionella roll. Detta skulle i så fall kunna

generera en annan typ av svar än från övriga informanter. För dessa specifika informanter kan detta dels ha inneburit att de drivits till att öppna upp sig mer än vad de planerat att göra under intervjun. Exempelvis uppstod en situation där en informant hörde av sig efter intervjun och önskade korrigera ett par uttalanden för sekretessens skull. Att det fanns en personlig relation kanske bidrog till att personen, under intervjutillfället, pratade mer fritt än vad hen skulle gjort annars. Den personliga relationen skulle också kunna haft en positiv inverkan, på så vis att informanterna känt sig mer villiga och trygga med att dela med sig av målande beskrivningar i syfte att förse oss med bra material. Detta är dock inte något vi kan fastställa, utan endast spekulera kring.

Ytterligare något som etiskt skulle kunna problematiseras är vår vinkling på studien, då vi talat om barn utan att ha någon vetskap om barnens egna uppfattningar. Vi har diskuterat barns bästa och barns delaktighet genom att prata med vuxna i en professionell roll som delgivit sin syn på saken. Den etiska problematiken i detta är att vi ibland framställer hur vuxna beskriver barns upplevelser utan att ha någon aning om hur barn uppfattar vad vi undersökt. För att sammanfatta upplever vi att samtliga av Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska principer blivit övervägda i vår studie. Ett par andra etiska överväganden är också gjorda i strävan efter att uppnå god forskningsetik i vår studie.

5. Resultat och analys

I följande avsnitt kommer resultat och analys från de sex intervjuer som utförts att presenteras. Huvudteman som särskilt utmärkt sig är: *att avgöra barnets bästa, faktorer som påverkar barns delaktighet, vuxnas ansvar för barns delaktighet* samt *vuxenperspektivets dominans*. Utifrån valda teman har citat infogats för att ytterligare belysa våra resultat.

5.1 Att avgöra barnets bästa

I samtliga intervjuer beskrev familjerättssekreterarna att barnets bästa genomsyrar hela deras arbete, att arbeta för barnets bästa är det viktigaste i utförandet av de arbetsuppgifter som förekommer i informanternas arbete. Samtliga informanter talade om att barnets bästa är ett individuellt övervägande från barn till barn. Vad som ses som barnets bästa är en sammantagen bedömning av exempelvis vad som enligt forskning anses vara bra för barnet i allmänhet, föräldrarnas förmåga i det enskilda fallet och barnets egen vilja (i relation till ålder och mognad). Detta går hand i hand med socialstyrelsens riktlinjer om vad som är barnets bästa, som vi behandlat i både inlednings- och bakgrundsavsnitt, och även med FB 6 kap 2a § 3st. De flesta informanter pratade även om vikten av att se till barnets bästa både i nuet och i framtiden.

Att liksom inget annat intresse får komma före barnets. Om man ska sammanfatta det. Så det kan ju vara tusen olika saker egentligen, olika överväganden man gör. Jag har ju blivit mer och mer medveten om att det också är faktorer att ta hänsyn till barnets bästa på kort och lång sikt. Så det har jag blivit mer medveten om när jag jobbar inom familjerätt, för att det blir så tydligt att domar kan spänna över en hel barndom och att det kan se lite olika ut om barnet är fyra eller 14 år.

- Informant 1

I citatet ovan beskrivs hur det som är bäst för barnet ska vara oberoende av vad som är bäst för någon annan. Barnet ska ses som både en *varande* och *blivande* individ. Familjerättssekreterare behöver alltså reflektera över vad som är det bästa för barnet i *nuet* men också vad som kan bli bäst i *framtiden*. Liksom Sundhall

(2012) nämner, ser alla åldrar i livet olika ut beroende på t.ex. beteenden och behov. I citatet konfirmeras att familjerättssekreteraren ser till olika omständigheter beroende på om bedömningen är kort- eller långsiktig samt om barnet är i förskoleåldern eller i tidiga tonåren. Barns behov är föränderliga och barnets bästa kan se olika ut beroende på ålder. Detta försvårar de långsiktiga besluten som en familjerättssekreterare ibland är tvungen att ta. Det är omöjligt att garantera att ett beslut kommer att vara "hållbart". Det läggs därmed stor vikt vid att resonera fram ett beslut som är det bästa möjliga för barnet där fokus ligger på barnets livsvillkor i barndomen (Näsman et al 2015).

Att resonera kring vad som är det bäst möjliga för barnet beskrivs vara ett vändande och vridande där omständigheter vägs mot varandra. I intervjuerna beskrevs också att begreppet barnets bästa är mångfacetterat och inte helt lätt att förstå sig på. Är det exempelvis barnets perspektiv på barnets bästa som ska vara styrande eller är det vuxnas perspektiv? Kanske är det lagstiftningens perspektiv på vad som är barnets bästa som slutligen styr? De flesta beskrev att den viktigaste omständigheten att ta hänsyn till är föräldrarnas förmåga att ta hand om barnet vilket ibland kan gå emot barnets vilja. Detta beskriver Informant 2 på följande vis: "Alltså barnets vilja väger ju väldigt tungt, men i förhållande till barnets trygghet... för barnets bästa kan ju aldrig vara att bo med en förälder som inte kan ta hand om det."

Vad det enskilda barnet upplever och vill är enligt citatet inte nödvändigtvis till barnets bästa. Istället lyfts de vuxnas perspektiv på situationen fram. I enlighet med skyddsperspektivet, ges vuxna här ett tolkningsföreträde för att göra en bedömning om vad som är barnets bästa. Ur ett skyddsperspektiv uppfattas barn som i behov av vuxnas skydd, för att inte fatta beslut som skulle kunna vara skadliga för dem (James & James 2012). Enligt Dahlkild-Öhman (2015) måste barn ges möjligheten att uttrycka sina önsknings och åsikter men det är vuxna som avgör om det barnet säger är relevant för det beslut som den vuxne ska fatta. Detta överensstämmer med vad familjerättssekreteraren menar då barnets vilja är irrelevant om den strider mot vad som anses är mest tryggt för barnet. I citatet tydliggörs att oavsett barnets ålder, är det den vuxna som har mandat att agera ställföreträdande för barnet. Vi tolkar följaktligen att familjerättssekreteraren

väger skyddsperspektivet tyngre än aktörsperspektivet. Barnets bästa står i centrum för utredningen, dock väger barnets egen inställning inte in i bedömningen med likvärdig tyngd som rätten till trygghet.

5.2 Faktorer som påverkar barns delaktighet

Av intervjuerna tydliggjordes att familjerättssekreterarna anser att barn bör få komma till tals i familjerättsliga utredningar. Det ses som en självklarhet att barnen ska vara delaktiga eftersom det faktiskt handlar om dem och då barnen i de flesta fall är väl medvetna om att föräldrarna har en tvist och inte kommer överens i frågor där barnen står i centrum. I intervjuerna beskrivs barns röster i utredningarna som det som domstolen är intresserad av att höra, för att besluta i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Familjerättssekreterarna menar som sagt att det är en självklarhet att barnen ska få komma till tals, vilket de får i de allra flesta fall. När barn inte direkt involveras genom barnsamtal kan det, enligt våra informanter, bero på ett flertal anledningar. Dels att föräldrarna inte tillåter att barnen involveras, att barnet själv inte vill, eller att barnet redan har varit föremål för flertalet andra tvister eller barnavårdsutredningar och därför ska "skonas" från att involveras i fler processer.

(...) sen kan det ju vara så här också att en del barn som har varit med om väldigt många, både vårdnadsutredningar och barnavårdsutredningar, de kanske inte ska... där får man ju vara försiktigare, det är inte självklart att de barnen ska behöva dras in igen. (...) då kanske man ska skona barnen.

- Informant 3

Av citatet går att avläsa hur familjerättssekreterare, av välvilja, försöker begränsa och skydda barnet. Liksom Birnbaum och Saini (2012) skriver, kan vuxenvärlden därmed styra över huruvida barnets röst ska framhävas eller hållas tillbaka i vårdnadstvister. Det åligger vidare de professionella att bestämma hur barnets delaktighet ska förverkligas. Att besluta sig för att barnet ska "skonas" tolkar vi som något familjerättssekreteraren väljer att göra utan att stämna av med barnet om dess medverkan. Huruvida barnet själv känner behov av att bli skonad eller inte verkar alltså inte framgå i dessa fall. Den etiska problematiken i detta är att

vuxna, i detta fall familjerättssekreterare, beskriver barns upplevelser utan att veta hur barnet själv uppfattar situationen. I fall likt det som nämns i citatet, framträder barnets röst ofta istället genom barnsamtal som gjorts i de tidigare utredningarna. I citatet betonas barnets sårbarhet, vilket medför att barnet ses som ett skyddsobjekt i behov av vuxnas fostran, kontroll och skydd. Detta gör att skyddsperspektivet tydligt träder fram (James & James 2012).

Att ett barn inte görs delaktiga vid tvister i någon större utsträckning kan också bero på att barnets ålder och mognad inte anses som tillräcklig för att barnets röst ska kunna räknas in i bedömningen. Diskussionen kring dilemmat att avgöra huruvida barnet är moget nog för att barnsamtal eller inte, har lyfts av samtliga informanter. Ibland har det att göra med att barnet helt enkelt anses vara för ungt för att det ska vara möjligt att få någon fruktsam information ur samtalet, medan det i andra fall beror på att barnets mognad och förmåga att uttrycka sig på ett adekvat sätt inte är tillräcklig. Ett barn som betar sig på ett mer "vuxet" sätt än vad som stämmer överens med dess kronologiska ålder, kan uppfattas vara mer moget än andra jämnåriga barn (Röbäck 2012). Således kan detta göra att barnet vinner mer mark och får ökat förtroende av vuxenvärlden som omvärderar barnets kompetens och förmåga (ibid). Detta gav flera av våra informanter exempel på och diskuterade hur barn som kan argumentera för sig själva och visar reflektionsförmåga, tenderar att få sin vilja att väga tyngre under utredningen.

Om barnet uttrycker en vilja som är väldigt tydlig. Man kanske har pratat med barnet i upplysningen, barnet har sagt "jag vill inte träffa pappa, han får faktiskt skärpa till sig", och man förstår att detta har barnet tänkt igenom och har pratat med sina kompisar om situationen och pratat med den andre föräldern och verkligen tänkt på det här och säger samma sak när man pratar med barnet i utredningen. Då blir ju barnets vilja väldigt viktig, att man verkligen betonar det i utredningen, att "barnet har under lång tid sagt att han inte vill träffa pappa förens pappa slutar missbruka", då blir det viktigt och då kanske man skriver att barnet har uppnått en sådan ålder och mognad att det vore en kränkning mot barnet att inte ta stor hänsyn till barnets vilja.

- Informant 3

Föregående citat visar på hur ett barns mognad och förmåga att argumentera och reflektera påverkar hur mycket barnets vilja räknas in. Att vara *mogen* konstrueras här som någon som vid flertalet tillfällen står fast vid samma ståndpunkt. Åsikter ska alltså inte vara tillfälliga och skiftande. Liksom Röbbäck (2012) argumenterar för, kan ett barn som uppfattas som moget byta ålderskategori och uppfattas som mer kapabelt att ta ställning i frågor som jämnåriga barn i normala fall inte skulle ses kapabla till att göra. Vidare kan en samverkan av skydds- och aktörsperspektivet förstås utifrån citatet. Barnet som uppfattas som "moget nog", ses som en aktör med kompetens nog att ha inverkan på sitt eget liv. Samtidigt är det ett barn det faktiskt handlar om och det barnet är fortfarande i behov av vuxnas stöd (James & James 2012; Kaldal 2014).

Utifrån intervjuerna kan vi se att barns kronologiska ålder och barns tillhörande till en specifik ålderskategori spelar stor roll när utredarna skriver sitt förslag till hur de anser att tingsrätten bör döma. Liksom Sundhall (2015) skriver, påverkar barnets ålder huruvida barnets vilja tas i särskild beaktning. Att inte tillmäta viljan betydelse med hänvisning till barnets kronologiska ålder, kan tänkas bero på de sociala konstruktioner som finns med avseende på hur man ser på barn i olika åldrar. Teorin framhåller att barn har olika förväntningar på sig beroende på vilken ålderskategori de tillhör (James & James 2012; Sundhall 2015). Följande citat påvisar att barnens ålder har betydelse för hur familjerättssekreterarna tolkar den information som utredaren får av barnen.

Jag hade ju lyssnat mer på en 12-åring. För man vet ju det att en fyraåring kan ju inte tala om vad som är det bästa för mig. Då är det den föräldern som köper mest godis som man vill till, det är ju inte barnets vilja. (...) för man tänker att fyraåringar kan säga någonting helt annat efter 2 minuter (...) Men klart, säger barnet att jag vill aldrig mer till pappa och man märker på förskolan att barnet är oroligt när barnet ska komma till pappa. Då är det klart, det blir en helt annan situation.

- Informant 4

I citatet framkommer att vissa åldrar är sammanlänkade med en viss mognad, vilken blir avgörande för om barnets vilja bör tillmätas betydelse eller inte. Uppfattningen att barn med låg ålder inte kan inse vad som egentligen är bäst för dem framställs som allmänt vedertagen. Informanten säger exempelvis “för man vet ju”, vilket är en formulering som menar att det finns en gemensam förståelse för det. I ljuset av teorin om sociala konstruktioner, kan det tänkas att familjerättssekreteraren har en tydlig bild av hur en fyraåring är och vad som förväntas av denne. Barn under en viss ålder konstrueras därmed som inkompetenta att förstå och kunna ta sådana viktiga beslut som tvistemål berör. Denna förståelse kan kopplas till skyddsdiskursens barn med brist på kapacitet och som är objekt för vuxnas kontroll, fostran och skydd (James & James 2012). Av citatet blir det tydligt att ett yngre barns vilja inte är något som vägs särskilt tungt, det måste vara annat som tyder på att det barnet säger stämmer överens med vad som faktiskt är bäst för det enskilda barnet. Liksom vad Annika Rejmers studie (2014) visar, tycks föräldrarnas förmåga att ge barnet den omsorg den behöver vara av större tyngd för beslutet.

5.3 Att inneha ansvaret för barns delaktighet

Samtliga informanter understryker att det är av vikt att som familjerättssekreterare ta vuxenansvaret i tvistemål för att se till att processen, så långt det är möjligt, är för barnets bästa. Barnet som berörs ska aldrig behöva uppleva någon form av ansvarstagande för utredningen och dess utfall. I flera intervjuer berättar våra informanter om hur barn i många fall är mycket påverkade av föräldrarnas tvist och föräldrarnas syn på vad som är bäst för barnet. Barnet befinner sig ofta i en lojalitetskonflikt och kan inte endast utgå från sig själv. För familjerättssekreteraren innebär detta att det är av största vikt att ta ansvar för barnets delaktighet.

(...) delaktighet beroende på vilket barn. Är det ett barn som är använt av föräldrarna så är det nog väldigt lätt. Alltså att få tillgång till barnet, vissa föräldrar vill föra fram barnet eftersom de vet att barnet kommer säga så som de vill, men då är det ju frågan om vilken

delaktighet...betyder det att barnet är där för att ta ansvar för att förmedla vad den andra föräldern, eller en av föräldrarna vill (...)
Delaktighet som i vad är viktigt för barnet, hur beskriver barnen sin situation, sin verklighet. Men jag tror att jag trillar över i att barnet får för mycket ansvar. (...) Men jag tycker nog att alla barn ska få komma till tals, även om det är väldigt använt.

- Informant 5

Familjerättssekreteraren förklarar i citatet hur vissa barn betraktas som ofria och som påverkade av sina föräldrar. Det är något som informanten beskriver att hen måste ta ansvar för när hen pratar med ett barn och skriver sin bedömning. Dessa barn har rätt att komma till tals för att beskriva situationen de lever i men det är viktigt att de också skyddas från att behöva uttala en bestämd åsikt. I familjerättssekreterarens resonemang finns spår av både aktörs- och skyddsperspektivet. Aktörsperspektivet synliggörs genom barnets rätt att komma till tals och skyddsperspektivet begränsar barnets möjlighet till en mer fullständig delaktighet, som att exempelvis uttrycka sin vilja. Vi uppfattar det som att det inte är till barnets bästa att barnet i sådana situationer ses som fria aktörer. Enligt familjerättssekreteraren ses inte barnen som kompetenta aktörer som iakttar, tolkar och gör egna bedömningar eftersom de är såpass påverkade av föräldrarnas konflikt och åsikter. Informanten beskriver att vissa barn är *använda* av föräldrarna på så vis att barnet inte har någon möjlighet att känna vad han eller hon vill utan sitter i samtalet som med ett färdigt manus. Det kan kopplas till steg två i Harts (1997) delaktighetssteg där barn används som dekoration av föräldrarna för att få fram sin egen vilja. Trots att ett barn kan vara "använt" av sina föräldrar, menar familjerättssekreteraren i citatet att alla barn ska få möjligheten att vara delaktiga i utredningen ändå. Liksom Birnbaum och Sainis (2012) forskning visar är barn generellt angelägna om att få uttrycka sin inställning och bli informerade om situationen. Denna inställning verkar familjerättssekreteraren instämma med eftersom hen förespråkar samtal även med barn som betraktas vara under föräldrars påverkan. Således är barnets delaktighet, utifrån familjerättssekreterarens synvinkel, inte på steg två i Harts delaktighetssteg. Dock tolkar vi det som att familjerättssekreterarna är mer avvaktande och försiktiga i hur stor tyngd det *använda* barnets röst ska ges i

utredningen. Barn i dessa fall verkar inte betraktas som såpass kompetenta att deras inställning ges en särskild tyngd i beslutet, vilket kan motsvara den symboliska betydelsen barns delaktighet har i steg tre i Harts delaktighetsstege (1997). I somliga fall kanske barnets delaktighet uppnår delaktighetsstegens fjärde steg i form av att familjerättssekreterarna informerar barnet om processen och syftet. Vi tolkar det dock som att delaktigheten i fall då barn betraktas som ”påverkade” sällan överträder steg fyra i delaktighetsstegen.

Då barnet inte är part i ärenden om tvistemål, åligger det aldrig någon skyldighet att uttrycka sina åsikter men alla barn har rätt att få sin röst hörd. Eftersom barnet inte är part i ärendet är de i en beroendeställning till föräldrarna. Det är följaktligen genom familjerättens utredning som barnets röst ska framträda (Kaldal 2014). I intervjuerna förmedlas att det är att föredra, om tiden finns, att hålla ett extra möte med barnet för att tillsammans gå igenom vad som sagts under barnsamtalen. Här får barnet en möjlighet att understryka om något har missuppfattats. Barnet ska även få en möjlighet att redigera eller ta bort uttalanden som eventuellt skulle kunna göra att barnet hamnar i en svår eller hotfull situation med någon förälder. I enstaka fall hinns inte detta med under utredningen vilket innebär att barns delaktighet kan bero på familjerättens resurser i form av tid. Några intervjuer beskriver att det i dessa fall är viktigt att vara extra tydlig i barnsamtalen för att barnet ska få förståelse för vad som kommer att hända med det som sägs och vad det kan ha för utfall. Vuxenvärlden kan alltså styra om barnets röst ska betonas eller hållas tillbaka, vilket också Birnbaum och Saini (2012) påpekar. I citatet nedan påvisas detta av en informant.

(...) Jag har ju hela tiden ett ansvar, för barn är ju barn. Men man får ju tänka extra med ett litet barn som inte har någon chans att förstå vad det får för konsekvenser att barnet sagt si eller så, eller vad det nu kan vara. En del föräldrar ställer ju verkligen barnet till svars så kanske det har varit en period när barnet har träffat den föräldern ett litet tag och då kanske de glömmer av lite hur det är att stå i centrum för pappas ilska kring vad man har sagt. Men de lite större barnen, och särskilt om man pratar om det flera gånger, att ”nu får pappa eller mamma

läsa det här vad tror du kommer hända?” Och då kan man mer prata om ”vad kommer de säga, hur tror du det blir det för dig?”

- Informant 1

I föregående citat beskrivs hur det kan behöva föras en dialog med barnet kring dess uttalanden. Detta görs dels för att tydliggöra vad som sagts i barnsamtalen och klargöra så att allt tolkats korrekt, men också för att gå igenom och tillsammans diskutera om alla uttalanden som gjorts av barnet är lämpliga att ha med då fallet tas upp i domstol. Att barn ges inflytande på detta sätt skulle kunna liknas med det sjätte steget i Harts delaktighetsstege (1997). Barnet är då delaktigt i beslutsprocessen tillsammans med vuxna. Det slutgiltiga utfallet är inte helt upp till barnet men det görs delaktigt genom att diskutera sin ståndpunkt och resonera i en dialog. Slutligen är det de vuxna som är initiativtagarna och fattar besluten (Hart 1997), vilket även informanten ovan uttrycker. Ansvar ligger således alltid på familjerättssekreteraren. I enlighet med aktörsperspektivet involveras barn och ges en roll som aktörer genom att de lyssnas till när de uttrycker sina egna upplevelser, åsikter och idéer (James & James 2012; Kaldal 2014). Det som sägs i citatet går att koppla till Röbbäcks (2012) resonemang där barnet ibland inte uppfattas förstå den eventuella skada eller fara som ett uttalande kan resultera i, då kan familjerättssekreteraren behöva stryka detta på eget bevåg. Vid möten med yngre barn som ännu inte uppnått så hög intellektuell mognad och förmåga till reflektion, tenderar skyddsperspektivet att ta över. Den vuxna tar ansvar för att skydda barnet och bestämmer vad som i det unika fallet blir bäst. Att diskutera och låta barnet reflektera fritt kring konsekvenser gällande uttalandena, skulle kunna ses som att barnet får utlopp att genom egen vilja och med egna ord få berätta om sin livssituation. Skydds- och aktörsperspektivet samverkar här genom att barnets egna upplevelser och åsikter diskuteras så att familjerättssekreteraren kan framhäva barnets röst på bästa sätt. Arbetssättet möjliggör att ytterligare kunskap om barnet framkommer, samtidigt som beslut om eventuella skyddsåtgärder kan vidtas (James & James 2012).

Att barns vilja inte skrivs med i bedömningen kan som familjerättssekreteraren säger bero på att barnet riskerar att fara illa. Liksom Röbbäck (2012) skriver, benämns inte barnets vilja utifrån hänsyn till barnet. Familjerättssekreteraren tar

alltså ett ansvar för att barnets vilja tas i beaktande samtidigt som barnet skyddas i egenskap av aktör. Familjerättssekreteraren beskriver då barnets situation och eventuella risker i den, utifrån egna ord och låter inte barnet vara representant för den information som framkommit. Vi tänker dock att denna typ av delaktighet, där barn får reflektera över hur deras uttalanden kan påverka föräldrarna, kanske kan ha en negativ inverkan på barnet. Barnet skulle kunna känna sig ansvarig för föräldrarnas känslor om det uppges som en risk att de kan bli ledsna, arga eller agera aggressivt på grund av vad barnet berättat.

Att låta barn vara delaktiga genom att de ges information om processen beskrivs av familjerättssekreterarna vara en extremt viktig del av att se till barnets bästa. Enligt Birnbaum & Saini (2012) beskrivs barn som angelägna att vara delaktiga och bli informerade gällande situationer som berör dem. I ett flertal intervjuer lyfts vikten av att delge barnet information för att få en förståelse för situationen som pågår. Trots att barnet inte är part i tvisten handlar denna om barnet och det är därför viktigt att barnet ges möjligheten att förstå vad som pågår. Familjerättssekreterarna står för informationsutlämningen och de styr således vad och hur mycket information barnet ska delges.

Det känns rätt naturligt och självklart att barn ska ha information framför allt, den delen känns självklart. Sen finns det andra delar i barnets delaktighet som är mycket svårare men att få information och att få veta att det är mig det handlar om och någon bryr sig om att försöka hitta en lösning som är bra för mig.

- Informant 5

Barns rätt till information framställs som väldigt betydelsefullt för barns deltagande enligt de familjerättssekreterare vi intervjuat. Detta sammanfaller med vad Dahlstrand (2004) skriver angående att barn ska informeras om den pågående processen och sin egen roll i den. Utifrån våra intervjuer kan det tolkas att ambitionen är att barns delaktighet i utredningar alltid ska ligga någonstans mellan steg fyra och sex på Harts delaktighetsstege (1997). Alltså någonstans mellan att barnet blir informerat om sammanhanget och att barnet är med och tar beslut ihop med vuxna (ibid). Vilket steg som blir relevant verkar dock variera

från fall till fall och bero på ålder och mognad. Samtliga informanter betonar vikten av att informera barnet om den pågående processen. Vad informanterna menar med att informera, framgår inte i någon större omfattning. Inte heller hur omfattande informationen bör vara tydliggörs. Att familjerättssekreteraren ger barnet information och förklarar syftet med mötet går att koppla till steg fyra i Harts delaktighetsstege (1997). Vi ställer oss frågande till vilken typ av information som krävs för att kunna säga att barnet är delaktigt. När barnet blir informerat om processen, hur långt ska denna information sträcka sig? Räcker det att barnet informeras om att ett förslag till beslut skrivs av familjerättssekreteraren utifrån det barnet säger i samtalet eller behöver barnet informeras om de omständigheter som faktiskt påverkar beslutet, vilka konsekvenser som följer av olika beslut och hur barnets svar och beteende kan tolkas och presenteras vidare i utredningen.

5.4 Vuxenperspektivets dominans

I utredningar om vårdnad, boende och umgänge är det lätt att fastna i föräldrarnas konflikt eftersom det är den som gjort att situationen uppkommit.

Vuxenperspektivet tenderar ofta att bli det centrala. Informanterna i studien uppger att själva tvisten inte i grunden är till barnets bästa. Ur ett barnperspektiv är en tvist om vårdnad, boende eller umgänge, uttryckt av Informant 6: “en dålig affär att gå och handla i”, som förälder. Enligt Rejmer (2014) har svåra och långdragna vårdnadskonflikter en negativ inverkan på barn, på såväl kort som lång sikt. Under sådana komplicerade tvister blir familjerättssekreterarens roll extra viktig för att bejaka barnets bästa. Familjerättssekreterarna arbetar ständigt med att försöka byta fokus från de vuxnas konflikt till att fokusera mer på hur konflikten påverkar barnet.

Samtidigt är själva utredningsprocessen, åtminstone som jag tänker, ett förändringsarbete och när jag får information av föräldrarna så försöker jag ju föra in barnperspektivet. Förutom att bara gräva i vad föräldrarna säger, som jag kanske är tveksam till om det är till barnets bästa så försöker jag fråga “har du tänkt på vad det kan innebära för x?” och “hur blir det för x?”

- Informant 5

Vi tolkar familjerättssekreterarens försök att ändra fokus från föräldrarnas konflikt till barnets upplevelser som ett verktyg för att framhäva barnets upplevelser av den pågående konflikten. Således betonas aktörsperspektivet, då barnet framställs som en aktör med egna åsikter och känslor och inte enbart som en förälders tillhörighet (Kalman 2014). Familjerättssekreterarens ansats till att fokus ska ligga på barnet och dess upplevelser kan också kopplas till skyddsperspektivet. Det föreligger i citatet en syn på att föräldrarnas beteende riskerar att ha en negativ inverkan på barnet, vilket barnet ska skyddas från. Skyddsperspektivet, som enligt James & James (2012) betonar barnets sårbarhet och behov av skydd, appliceras här när familjerättssekreteraren ser att föräldrarnas beteende bör förändras för att inte barnet ska hamna i kläm och fara illa. När familjerättssekreteraren diskuterar med föräldrarna om hur barnet kan känna, kan det tänkas att det görs med utgångspunkten att barnet är sårbart och i behov av vuxnas skydd och fostran.

6. Slutsats

Som presenterats i tidigare kapitel är syftet med uppsatsen att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barns delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge. Här följer en sammanfattning av resultat och analys, samt en diskussion kring resultatet. Avslutningsvis kommer förslag på vidare forskning att lyftas.

Utifrån vad som framkommit i analysen, kan vissa slutsatser dras. Beträffande hur familjerättssekreterare ser på barnets bästa i vårdnad-, boende- och umgängestvister har följande framkommit: samtliga informanter uppger att barnets bästa alltid är ett individuellt övervägande men att begreppet som sådant innebär att inget annat intresse får komma före barnets. Barnets bästa handlar också om både vad som är bäst nu och i framtiden. Vad som betraktas som barnets bästa kan aldrig vara något som ställer sig i motsats till att barnet är tryggt och utom fara. Det beskrivs också vara till barnets bästa att som familjerättssekreterare arbeta med att hjälpa föräldrarna fokusera mer på barnets situation än sin egen konflikt. Denna syn på innebörden av barnets bästa går helt i linje med den lagtext och riktlinjer som finns. Att familjerättssekreterarna definierar barnets bästa på samma sätt som görs i lagtexter och riktlinjer, producerar en bild av att barnets bästa genomsyrar det familjerättsliga arbetet, åtminstone i teorin. Vår tolkning är dock att barnets bästa i praktiken är en mer komplex fråga, med tanke på att barnets bästa antar olika former och nyanser beroende på sammanhang.

I enlighet med artikel 12 i barnkonventionen beskriver även familjerättssekreterarna att en av beståndsdelarna av barnets bästa är rätten till delaktighet. Samtliga informanter talade om att alla barn har rätt att bli hörda och få tillgång till information. Utifrån analysen tolkar vi det som att familjerättssekreterarna ser rätten till information som en stor del av att göra barn delaktiga vid en utredning. Baserat på familjerättssekreterarnas uttalanden är vår förståelse att ett barn blir delaktigt genom att delges information. Vad "information" innebär står dock oklart. Går det att sätta ett likhetstecken mellan information och delaktighet, eller krävs det att barnet kan uppvisa en förståelse för informationen för att räknas som delaktigt? Längre in i intervjuerna diskuterade familjerättssekreterarna kring

situationer där det inte är lämpligt att barn ska bli hörda, eller där barnets inställning inte är av relevans för förslaget på beslut. En slutsats att dra är således att barns delaktighet inte alltid är självklar. Huruvida barnet görs delaktigt eller ej, och till vilken grad, beror på diverse faktorer. Exempelvis på ålder och mognad, om det är under påverkan av föräldrarna eller om det redan varit föremål för flera utredningar. Detta är faktorer som familjerättssekreterarna lyft som skäl att begränsa barnets delaktighet vilket stämmer in på Röbbäcks avhandling (2012). Vi tänker att det troligtvis beror på att skyddsperspektivet är det synsätt som genomsyrar familjerättens arbete då barn betraktas som i behov av skydd. Av studien har vi härlett skyddsperspektivet som styrande av barnets delaktighet och vad som anses vara barnets bästa i en utredning. En anledning till att anta skyddsperspektivet är att det anses finnas risker med att låta barnet vara delaktigt. Exempelvis eftersom tvistemål ofta innebär att ett barn befinner sig i en lojalitetskonflikt, vilket i sin tur gör att barnet betraktas som oförmöget att handla helt utifrån eget bevåg.

I analysen framkommer att barnets vilja, möjlighet till delaktighet och vad barnets bästa i det enskilda fallet är, påverkas av vilken syn familjerättssekreterarna har på barnets ålder och mognad. Detta har i analysen härletts till de sociala konstruktioner som råder gällande barns ålder och mognad. Barnets kronologiska ålder i relation till mognad, är avgörande för om barnet betraktas som adekvat nog att göras deltagande eller ej. Av resultat och analys framkommer att delaktighetsnivån och därmed aktörskapet är mer omfattande när barnen är äldre. Barnet tenderar att klättra högre i Harts delaktighetsstege (1997) beroende på mognad i förhållande till ålder vilket ofta innebär att ett äldre barn görs mer delaktigt än ett yngre. I de fall där barns aktörskap betonas är det alltså när barnen uppfyller de *kriterier* som finns för att betraktas som moget nog, samt att barnet nått en viss ålder. Denna slutsats sammanfaller väl med Sundhalls (2015) resonemang kring att barns kronologiska ålder och den ålderskategori det anses tillhöra spelar stor roll för barns delaktighet i familjerättsliga frågor. Att familjerättssekreterarna anser att vissa barns delaktighet behöver begränsas, i ett skyddande syfte, verkar bero på hur *vuxna* uppfattar *barns* situation. Således är det de vuxna, i detta fall familjerättssekreterarna, som tilldelas tolkningsföreträde för vad som är barnets bästa. Utifrån det som beskrivits ovan kan det med andra

ord förstås att det inte alltid är till barnets bästa att barnets synpunkt eller barnets vilja ska väga tungt i beslutet.

Analysen visar däremot att skyddsperspektivet inte behöver utesluta aktörsperspektivet. När barnet berättar om sina upplevelser försöker familjerättssekreteraren att framföra barnets utsaga i utredningen för att lösningen ska bli så bra som möjligt för det enskilda barnet. Barnet uppmuntras således till att vara aktör för att förse familjerättssekreteraren med information så att eventuella skyddsåtgärder kan tas. Familjerättssekreteraren tar ansvar för att barnets vilja ska tas i beaktning samtidigt som barnet skyddas i egenskap av aktör. Vi tycker oss se att skyddsperspektivet även i samverkan med aktörsperspektivet är det mest framträdande. Skyddsperspektivet tenderar att definiera hur ett barn främjas i sitt aktörskap. Att ett barn är tryggt, skyddat och fritt är en förutsättning för att ett barn ska vara en fullgod aktör.

Sammanfattningsvis kan vi alltså förstå att familjerättssekreterarna i många lägen konstruerar barn som beroende snarare än oberoende av vuxnas skydd. Familjerättssekreterarna verkar se på barns bästa och barns delaktighet som i hög grad sammankopplat med rätten till trygghet. Att barnets röst ska prägla utredningar om vårdnad, boende och umgänge framställs som viktigt av både lagtext och informanternas uttalanden. Emellertid är skyddsperspektivet starkt framträdande, vilket gör att barn betraktas som skyddade aktörer (Röbäck 2012). Barns bästa och barns delaktighet tycks följaktligen i mångt och mycket vara rotat i att vuxna tar ansvar och skyddar dem. Vad som är barnets bästa utgår till stor del från vad familjerättssekreteraren uppfattar som det bästa för barnet i det enskilda fallet.

6.1 Avslutande diskussion

2006 års vårdnadsreform syftade till att stärka barnperspektivet då barnets bästa ska vara avgörande i alla beslut gällande vårdnad, boende och umgänge. Även risker gällande barnets situation skulle tillmätas större betydelse. I reformen betonas exempelvis att barn alltid ska få möjligheten att komma till tals, oberoende av ålder (Prop. 2005/06:99). Våra resultat speglar denna förändring

och synen på barn som både aktörer och skyddsobjekt i utredningar om vårdnad, boende och umgänge. Som tidigare nämnt har studien visat på att vuxnas syn på barnets delaktighet och vad som är barnets bästa tenderar att dominera. Å ena sidan tänker vi att det beror på 2006 års vårdnadsreform som betonar barnperspektivet och inte barnets perspektiv. Betoningen av barnperspektivet kan bero på komplexiteten i att se till barnets perspektiv. Som våra informanter beskrivit kan det föreligga lojalitetskonflikter mellan barnet och dess förälder. Alternativt kan barnet vara så pass påverkat av föräldrarnas konflikt att det inte går att urskilja barnets verkliga åsikter från sina föräldrars (Röbäck 2012). Å andra sidan kan vi tänka oss att familjerättssekreterarnas syn på barnets bästa är ledande på grund av det ansvar de upplever sig ha över barnens trygghet och välmående, vilket vi tidigare kopplat till skyddsperspektivet. Att James & James (2012) beskrivning av skyddsperspektivet är så pass central tänker vi är begripligt utifrån barnets utsatta situation samt den syn som finns på att barn inte alltid vet sitt eget bästa. En reflektion är att det därmed finns förklarliga skäl till att barnets vilja i vissa fall inte betonas. Vi tänker dock att det kan finnas en risk i de fall då barns delaktighet begränsas och familjerättssekreteraren tolkar vad som är den bästa delaktigheten för barnet. Risken menar vi skulle ligga i att vuxna gör antaganden om hur barn känner och upplever situationer utan att barnet själv får ta ställning kring det egna deltagandet. Detta skulle kunna innebära att barnet upplever att det får sin delaktighet inskränkt.

Det ligger i vår tid att betona att barn är aktörer, vilket påvisades i början av våra intervjuer då "regelrätta" beskrivningar av barns delaktighet presenterades. Beskrivningar om att alla barn är kompetenta och ska lyssnas på övergick dock i att barns deltagande kan behöva regleras och skyddas ju mer konkreta frågorna i intervjuerna blev. Utifrån resultatet framgår således att det inte alltid är det bästa för barnet att betraktas som en fri aktör, utan att det istället bör ses som vad Röbäck (2012) kallar för en skyddad aktör. Vi undrar hur en syn på barn som mer fria aktörer skulle påverka barn som är föremål för utredningar om vårdnad, boende och umgänge. Synsättet hade potentiellt kunnat leda till att information om barnets situation och dess tänkbara utsatthet kan bidra med mer anpassade lösningar och följaktligen bättre utfall. Känslan av att tas på allvar och ha åsikter som är betydelsefulla, skulle också kunna vara något som stärks. Att involvera

barn och se dem som aktörer får dock inte innebära att barnets trygghet och behov försummas, vilket skulle kunna vara en risk med att barn betraktas som fria aktörer i dessa sammanhang. Eventuellt skulle barnet kunna uppleva ett större ansvar för utredningen och föräldrarnas reaktioner. Vi tänker därför att synen på barn som en skyddade aktörer borde vara det mest skonsamma alternativet för barn i tvistefrågor.

Vad gäller familjerättens arbete med yngre barn, ser vi ett visst behov av förändring. Yngre barns delaktighet är särskilt komplex, då de betraktas som mindre kapabla till reflektion, mindre förstående inför situationen och mer skiftande i sin vilja. Detta gör att yngre barn ofta får mindre tid och utrymme i utredningen, jämfört med äldre barn. Just på grund av att det beskrivs vara svårare att prata med yngre barn, kanske istället mer tid behöver disponeras här. Åtminstone är det viktigt att familjerättssekreterarna reflekterar kring hur de arbetar med yngre barn. Enligt vår mening ska inte ålder slentrianmässigt avgöra vilken typ av delaktighet som blir aktuell för ett barn. Liksom både Röbbäck och Sundhall (2012; 2015) menar går inte alltid kronologisk ålder och den mognad som förväntas av ålderskategorin hand i hand. En individuell bedömning måste därför alltid göras i det unika fallet.

6.2 Nya forskningsområden

Utifrån intervjuerna och resultaten av studien har vi diskuterat kring intressanta upptäckter och vidare forskning inom området. Eftersom barnkonventionen ska bli svensk lag 2020 frågade vi våra informanter hur de tror att det kommer påverka eller om det kommer att medföra någon skillnad i att se till barnets bästa i vårdnad-, boende- och umgängesutredningar. Några pratade om att barnkonventionen kan medföra att möjligheten att motivera beslut utifrån barnets rättigheter i utredningar blir starkare. Några pratade även om att barnets vilja kanske kommer att väga tyngre, vilket kan ha både positiva och negativa effekter. Å ena sidan skulle inkorporeringen kunna innebära att det blir svårare att skydda barnet om det är på väg att ta ett beslut som kan tänkas få negativa effekter. Å andra sidan skulle det kunna innebära att barnet upplever mer makt att påverka sitt eget liv. Barnkonventionen träder i kraft första januari 2020, det vore därför

intressant att efter något år undersöka om det skett någon förändring efter implementeringen.

Ett annat område som vore intressant att studera är barns upplevelser kring sin egen delaktighet i tvistemål. Eftersom det i studien synliggjorts att barnets bästa ofta utgår från de vuxnas perspektiv vore det intressant att forska vidare gällande barns upplevelser kring sin egen delaktighet i tvistemål.

Referenslista

- Barnombudsmannen (2019) *Barn har rätt till sina föräldrar även om de är skilda*. Hämtad 28/10-19, från: <https://www.barnombudsmannen.se/for-dig-under-18/barnkonventionen/familj/sverige-idag-barn-har-ratt-till-sina-foraldrar-aven-om-de-ar-skilda/>
- Birnbaum, Rachel & Michael Saini (2012). *A Qualitative Synthesis of Children's Participation in Custody Disputes. Research on Social Work Practice*, 22(4) s. 400-409.
- Bris (2019) *Vårdnad, boende och umgänge*. Hämtad 17/10-19, från: <https://www.bris.se/for-vuxna-om-barn/barnets-rattigheter/varnad-boende-umgange/?fbclid=IwAR1bNAhp75xyfk-tAe7EpWljmHM9gM6yvtvHmzWRPZ9nANjzzDtZfQuEU1k0>
- Bryman, Alan (2016) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl. Malmö: Liber
- Dahlkild-Öhman, Gunilla (2015) *Utredningssamtal med våldsutsatta barn*. I: Näsman, Elisabet, Eriksson, Maria & Källström Cater, Åsa (red.) *Barns röst om våld: att lyssna, tolka och förstå*. Malmö: Gleerup
- Dahlstrand, Lotta (2004) *Barns deltagande i familjerättsliga processer*. Uppsala universitet
- Eriksson, Maria & Elisabet Näsman (2008) *Barn som offer och aktörer*. Sociologisk forskning, ISSN 0038-0342, nr 2, s. 81-86.
- Eriksson, Maria, & Elisabet Näsman (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten: Om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.
- Rejmer, Annika (2014) *Barnets bästa i vårdnadstvister*. I: Cederborg, Ann-Christin & Warnling-Nerep, Wiweka (red.) *Barnrätt: en antologi*. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Fejes, Andreas & Robert Thornberg (2015) *Handbok i kvalitativ analys*. 2 uppl. Stockholm: Liber.
- Guba, Egon G. & Yvonna S. Lincoln (1994) *Competing paradigms in qualitative research*. I: Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (red.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: California

Hart, Roger (1997). *Children's Participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. London: Earthscan Publications Ltd.

Höjer, Ingrid & Karin Röbbäck (2007) *Barn i kläm. Hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge*. Stockholm: Allmänna Barnhuset

Jacobsen, Dag Ingvar (2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur

James, Alison & Adrian James (2012) *Key Concepts in Childhood Studies*. 2 uppl. SAGE Publications Ltd.

Kaldal, Anna. (2014). Ombud och talerätt för barn i vårdnadstvister. Cederborg, Ann-Christin & Wiweka Warnling-Nerep (red.) *Barnrätt: en antologi*. Stockholm: Norstedts juridik.

Kalman, Hildur & Veronica Lövgren (2019) *Etik i forskning och etiska dilemman . En introduktion*. I: Kalman, Hildur & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerup

Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) (2018) *Riskbedömning i utredningar om vårdnad, boende och umgänge - ett stöd för familjerättens handläggning*.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) (2014) *Samarbetssamtal. Ett stöd för föräldrar vid separation*. Edita Bobergs AB: Falun

Näsman, Elisabet, Karin Alexanderson, Stina Fernqvist & Johanna Kihlgård (2015) *Att se barn som anhöriga*. I: Ulrika J. Berggren, Lennart Magnusson, Elizabeth Hanson(red.) *Att se barn som anhöriga - Om relationer, interventioner och omsorgsansvar*. Linnéuniversitetet Kalmar, Växjö.

- Näsman, Elisabet, Åsa Källström Cater & Maria Eriksson (2015) Perspektiv på barns röster om våld. I: Näsman, Elisabet, Eriksson, Maria, Källström Cater, Åsa (red.) *Barns röst om våld: att lyssna, tolka och förstå*. Malmö: Gleerup
- Rejmer, Annika (2014) Barnets bästa i vårdnadstvister. I: Cederborg, Ann-Christin & Warnling-Nerep, Wiweka (red.) *Barnrätt - en antologi*. Norstedts Juridik AB.
- Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) *Från stoff till studie: Om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Röbäck, Karin (2008) Barns vilja i verkställighet i umgängestvister. I: Eriksson Maria, Åsa Källström Cater & Elisabet Näsman. (red.) *Barns röster om våld: att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups utbildning AB.
- Röbäck, Karin (2011) *Bedömningar om barn i umgängestvister - förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet?* Socialvetenskaplig tidskrift, vol 18 (1), s. 5–23.
- Röbäck, Karin (2012). *Barns röster i vårdnadstvister - om verkställighet och professionellas riskbedömningar*. (Doctoral thesis, skriftserien, 2012:1). Göteborg: Göteborgs universitet. Samhällsvetenskapliga fakulteten.
- Sjösten, Mats (2014) *Vårdnad, boende och umgänge: samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Socialstyrelsen (2019) *Statistik om familjerätt*. Hämtad 17/10-19, från: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistikammen/familjeratt/>
- Socialstyrelsen (2012) *Vårdnad boende och umgänge*.
- Sundhall, Jeanette (2012) *Kan barn tala? En genusvetenskaplig undersökning av ålder i familjerättsliga utredningstexter*. Göteborgs Universitet: Ineko AB
- Sundhall, Jeanette (2015) Utredningstexten. I: Näsman, Elisabet, Maria Eriksson Cater, Åsa Källström (red.) *Barns röst om våld: att lyssna, tolka och förstå*. 2 uppl. Malmö: Gleerup
- Thurén, Torsten (2019) *Vetenskapsteori för nybörjare*. 3 uppl. Stockholm: Liber

Unicef (2019) *Sverige är inte alltid bäst i klassen på barns rättigheter*.

Hämtad 16/10-19 från: <https://unicef.se/barnkonventionen/sverige-far-kritik-av-fn>

Unicef (2018) *Barnkonventionen blir svensk lag 2020!* Hämtad 16/10-19, från:

<https://blog.unicef.se/2018/06/13/barnkonventionen-blir-lag/>

Unicef (2019) *BARNKONVENTIONEN*. Hämtad 17/10-19, från:

<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Västra Götalandsregionen (2019) Hämtad 26/10-19, från:

<https://www.vgregion.se/kulturregionen/sa-styrs-kulturen/kulturstrategi--strategiomraden/kulturstrategi-for-vastra-gotaland-2020-2023/>

Lagtexter

1 kap. 2 § Socialtjänstlagen (2001:453), SoL

6 kap. 2 § 2 st. Föräldrabalken (1949:381), FB

6 kap. 2 a § 1 st. Föräldrabalken (1949, 381), FB

6 kap. 14a § 1 st. Föräldrabalken (1949:381), FB

6 kap. 19 § 3 st. Föräldrabalken (1949:381), FB

6 kap. 19 § 4 st. Föräldrabalken (1949:381), FB

6 kap. 20 § 2 st. Föräldrabalken (1949:381), FB

Offentliga tryck

Propositioner

Prop. 2005/06:99

Nya vårdnadsregler

Bilaga 1

Intervjuguide

Yrkesinformation

- Hur länge har du jobbat som familjerättssekreterare?
- Vad har du för utbildning? Vidareutbildning? Interna utbildningar kanske?
- Vad har du arbetat med tidigare?
- Får du något stöd eller någon utbildning i hur barnets bästa ska beaktas i utredningsarbetet? På vilket sätt?
- Upplever du att stödet du får för att kunna tillämpa barnets bästa är nog? Om inte, vad skulle du behöva?

Barnets bästa

- Vad innebär begreppet barnets bästa för dig?
- Hur använder du dig av begreppet barnets bästa i ditt arbete med vårdnad-boende-umgängesutredningar? Kan du ge exempel på detta?
- Upplever du att riktlinjerna kring hur barnets bästa ska tillämpas i vårdnadsutredningar är tydliga? Vad är svårt? Vad är enkelt?
- Vilken är den viktigaste omständigheten att ta hänsyn till för att se till barnets bästa? Motivera! *(ev. följdfråga gällande vad som händer om några faktorer står emot varandra - tex. barnets rätt till båda föräldrar kontra föräldrarnas förmåga) (barnets rätt till trygghet, barnets egen vilja).*

Barns aktörskap

- Hur upplever du att det är att göra barn delaktiga i en vårdnad-, boende- och umgängesutredning?
- Upplever du att barn får komma till tals under utredningsprocessen? Hur går de till (även om de inte får komma till tals)? Exempel?
- Upplever du att barns röst lyssnas till under vårdnadsutredningar? Hur går det till? Exempel?
- Upplever du att det är lätt/svårt att göra barn delaktiga i vårdnadsutredningar? Varför? Berätta/ge exempel!

- Tycker du att alla barn bör få komma till tals i vårdnadsutredningar?
Varför/varför inte?

Barnkonventionen

- Tror du att inkorporeringen av barnkonventionen kommer att förändra/förenkla tillämpningen av barnets bästa vid vårdnadstvister? Hur?
Exempel?

Bilaga 2

Informationsbrev

Hej!

Vi går på socionomprogrammets sjätte termin vid Göteborgs universitet och ska nu skriva vår C-uppsats. Vi kommer att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barnets delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge. Vi vill därför intervjua familjerättssekreterare för att få era tankar och synpunkter. Vår önskan är att genomföra enskilda intervjuer med er. Dessa intervjuer beräknas ta ungefär 1 timme och kommer spelas in med hjälp av ljudupptagning. Tanken är att intervjuerna kommer att pågå under v.43 och v.44.

Intervjun kommer att genomföras utifrån vetenskapsrådets forskningsetiska principer:

- Er medverkan är frivillig och ni kan när som helst välja att avsluta er medverkan eller välja att avstå från att svara på en fråga.
- Intervjun kommer att spelas in och transkriberas av oss studenter. Efter godkänd examination kommer inspelning och intervjuutskriften att raderas.
- Er medverkan i intervjun kommer att behandlas med konfidentialitet, vilket innebär att vi garanterar att inte lämna ut personuppgifter till någon annan part och att era namn inte kommer att nämnas i uppsatsen.

Vi är tacksamma om de som är intresserade kan kontakta oss via mail så snart som möjligt. Varmt välkomna att maila om ni har frågor eller funderingar.

E-post: xxx och xxx

Med vänliga hälsningar Amelia Åhgren & Linnea Granbacke

Bilaga 3

Informerat samtycke

Hej! Vi är två studenter som läser sjätte terminen på socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet och ska nu skriva vår C-uppsats. Vi kommer att undersöka hur familjerättssekreterare tolkar barnets bästa och ser på barnets delaktighet i utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge. Vår önskan är att genomföra enskilda intervjuer. Dessa intervjuer beräknas ta ungefär en timme och kommer spelas in med hjälp av ljudupptagning.

Intervjuerna kommer utföras utifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer:

- Medverkan i intervjun är frivillig och kan när som helst avbrytas. Det är även möjligt att välja att avstå att svara på frågor under intervjun.
- Inga namn kommer att inkluderas i studien, på varken intervjuperson eller verksamhet. För att er medverkan i studien ska bli så anonym som möjligt kommer ingen utomstående kommer få ta del inspelningar, anteckningar eller transkriberingar av intervjuerna. Trots detta kan vi inte garantera anonymitet då det är praktiskt möjligt att identifiera er, exempelvis om ni själva eller annan personal önskar läsa uppsatsen.
- Vi kommer spela in och transkribera intervjuerna ordagrant för att få så korrekt förståelse som möjligt. Efter avslutad studie kommer alla inspelningar, transkriberingar och anteckningar raderas.

Vi är väldigt tacksamma över er medverkan i vår studie! Uppstår frågor eller funderingar är ni välkomna att kontakta oss via e-post på: xxx. Det går även bra att kontakta vår handledare Rakel Berman på: xxx.

Med vänliga hälsningar,

Amelia Åhgren och Linnea Granbacke

Underskrift: .....